

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta
Ústav sociální práce

Ústavní versus rodinná péče pohledem dítěte

Bakalářská práce

Autor: Kateřina Vyklická

Studijní program: B0923P240001 Sociální práce

Studijní obor: Sociální práce ve veřejné správě

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Smutková, PhD.

Hradec Králové

2023

Zadání bakalářské práce

Autor: Kateřina Vyklická

Studium: F20BP0158

Studijní program: B0923P240001 Sociální práce

Studijní obor: Sociální práce ve veřejné správě

Název bakalářské práce: **Ústavní versus rodinná péče pohledem dítěte**

Název bakalářské práce AJ: Institutional versus family care from child's point of view.

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se bude zabývat pohledem dětí pobývajících v dětském domově na naplňování svých potřeb v ústavním a rodinném prostředí. Teoretická část práce se bude zabývat definicí rodiny, znaky rodiny, definicí ústavní péče, legislativě upravující ústavní péči, znaky ústavní péče, fungováním ústavní péče. Výzkumný soubor budou tvořit děti ve školním věku aktuálně umístěné v ústavní péči. Výzkum bude realizován pomocí kvalitativní výzkumné strategie s využitím polostrukturovaného rozhovoru. Klíčová slova: dítě, rodina, ústavní péče, dětský domov

BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. Sanace rodiny: sociální práce s dysfunkčními rodinami. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-392-5. SINGLY, François de. Sociologie současné rodiny. Praha: Portál, 1999. ISBN isbn80-7178-249-1 MATOUŠEK, Oldřich. Ústavní péče. Vyd. 2. přeprac. a rozš. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-76-1. MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí: dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3336-7.

Zadávací pracoviště: Ústav sociální práce,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Smutková, Ph.D.

Oponent: Mgr. et Mgr. Radka Janebová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 15.6.2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením Mgr. Lucie Smutkové, Ph.D. samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne:

Podpis:

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Lucii Smutkové, PhD. za metodické vedení práce, cenné rady, velice užitečné připomínky a vstřícnost při odborných konzultacích.

Anotace

VYKLIČKÁ, KATEŘINA. *Ústavní versus rodinná péče pohledem dítěte*. Hradec Králové: Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2022 Bakalářská práce

Bakalářská práce se zabývá pohledem dětí pobývajících v dětském domově na naplňování svých potřeb v ústavním a rodinném prostředí. Téma je naplňování potřeb dětí v obou typech prostředí, jelikož mají zkušenost s rodinnou i ústavní péčí. V dětském domově existuje skupina dětí, která se pohybuje na pomezí rodiny a ústavní péče – resp. je v ústavní péči a rodinu navštěvuje. Dochází zde k prolínání těchto vlivů na dítě i ve smyslu uspokojování jeho potřeb. Prostředí a péče jsou spolu úzce spojeny a prolínají se i v této bakalářské práci. Teoretická část práce se zabývá rodinným prostředím, možnostem náhradní péče a provázaností potřeb dětí v obou typech prostředí. Výzkumný soubor tvoří děti ve školním věku aktuálně umístěné v dětském domově v Královéhradeckém kraji. Výzkum je realizován pomocí kvalitativní výzkumné strategie s využitím polostrukturovaných rozhovorů.

Klíčová slova: dítě, rodina, ústavní péče, dětský domov

Annotation

VYKLICKÁ KATEŘINA, Institutional versus family care from child's point of view. Hradec Králové: Faculty of philosophy, University of Hradec Králové, 2022 bachelor thesis.

This bachelor thesis is focused on fulfilling of children's needs in institutional and family environment, for children placed in children's home, through their eyes. In children's home, there is the certain group of children, that live on the edge between family and institutional care, respectively they are placed in institutional care and visit the family. The main topic is about fulfilling the needs of children in both types of environments since they have experienced both family and institutional care. There is an interweaving of these influences on the child also in the sense of satisfying his needs. In this thesis, environment and care are closely related and interweaving each other. Theoretical part of the thesis is focused on family environment, institutional care possibilities and links in children needs in both environments. Research sample consists of children in preschool age who are currently in institutional care in Hradec Králové region. Research will be realized with help of quality research strategy and usage of semi- structured interview.

Key words: children, family, institutional care, children's home

Obsah

ÚVOD.....	9
I. CÍL PRÁCE A NÁSTIN METODIKY ZPRACOVÁNÍ	11
II. TEORETICKÁ ČÁST PRÁCE	13
1 RODINNÉ PROSTŘEDÍ	14
1.1 Definice rodiny	14
1.1.1 Teorie citové vazby	16
1.2 Sociální práce s ohroženou rodinou.....	17
1.3 Systém péče o ohrožené dítě.....	20
2 NÁHRADNÍ PÉČE	23
2.1 Náhradní rodinná péče	23
2.2 Institucionální náhradní péče	25
2.2.1 Dětský domov.....	26
3 PROVÁZANOST POTŘEB DĚTÍ V RODINNÉM PROSTŘEDÍ A PROSTŘEDÍ DĚTSKÉHO DOMOVA	29
3.1 Potřeby.....	29
3.2 Potřeby dítěte.....	30
3.3 Možnosti mapování a vyhodnocování potřeb dítěte	32
4 SHRNUTÍ TEORETICKÉ ČÁSTI.....	34
III. EMPIRICKÁ ČÁST PRÁCE	36
5 METODIKA VÝZKUMU.....	37
5.1 Hlavní cíl a dílčí cíle výzkumného šetření.....	37
5.2 Výzkumná strategie a technika sběru informací	41
5.3 Tvorba výzkumného souboru	42
5.4 Etika a rizika výzkumu	43
6 INTERPRETACE ZÍSKANÝCH INFORMACÍ Z VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	43
6.1 Interpretace získaných informací.....	43
6.2 Interpretace vztahující se k prvnímu dílčímu cíli	44
6.3 Interpretace vztahující se ke druhému dílčímu cíli	46
6.4 Interpretace vztahující se ke třetímu dílčímu cíli	47
6.5 Interpretace vztahující se ke čtvrtému dílčímu cíli.....	48

6.6	<i>Shrnutí výsledků získaných z výzkumného šetření.....</i>	50
	ZÁVĚR, DISKUSE A DOPORUČENÍ.....	52
	PŘÍLOHA A – ROZHOVOR	1

Úvod

Bakalářská práce se zabývá pohledem dětí pobývajících v dětském domově na naplňování svých potřeb v ústavním a rodinném prostředí. Na téma bude nahlíženo skrze optiku naplňování potřeb dětí v těchto typech prostředí. Prostor a péče na sebe navzájem působí, a proto se prolínají i v této bakalářské práci. Je zde stručnou a přehlednou formou představena náhradní péče o dítě, zejména se pak jedná o dětský domov. V bakalářské práci jsem se snažila naznačit, jakých typů rodin a dětí se týká náhradní péče a co předchází právě umístění dítěte do náhradní péče, především tedy umístění do dětského domova. Piliřem, o který se bakalářská práce opírá, jsou potřeby dětí v rodinném a ústavním prostředí. V dětském domově existuje skupina dětí, která se pohybuje na pomezí rodiny a ústavní péče – resp. je v ústavní péči a rodinu navštěvuje. Dochází zde k prolínání těchto vlivů na dítě i ve smyslu uspokojování jeho potřeb.

Toto téma jsem si vybrala kvůli často probírané reformě o péči o ohrožené děti a transformaci dětských domovů. Téma ústavní péče a dětských domovů mě zaujalo především díky mediální kampani s názvem „8000 důvodů“, která se zaslouhuje o transformaci ústavní péče. Tématem ústavní péče a významem rodiny se zabývá mnoho závěrečných prací, ale tato práce bude přínosná skrze naplňování potřeb dětí.

Teoretická část textu je zaměřena na různé formy rodinné a ústavní péče perspektivou sociální práce. V teoretické části práce bude nejprve vymezena definice a prostředí rodiny a poté budou stručnou formou představeny typy náhradní rodinné péče a náhradní péče o dítě v České republice. Část teoretické práce se věnuje analýze dětského domova, ve kterém bylo prováděno empirické šetření. Budou zde tedy představeny možnosti náhradní rodinné péče, ale i možnosti institucionální neboli ústavní rodinné péče, kdy se práce převážně zaměřuje na jeden typ ústavní péče, kterým je dětský domov. V neposlední řadě jsou v teoretické části práce představeny potřeby dítěte, jelikož potřeby dítěte se využívají v rámci mapování a šetření konkrétní situace v rodině. Na potřeby dítěte se klade důraz nejen v rodinném prostředí ale také v prostředí ústavním, kdy se na základě vyhodnocování potřeb vytváří individuální plán na ochranu dítěte.

Empirická část textu se zabývá výzkumem naplňování potřeb dětí jejich vlastním pohledem, které aktuálně pobývají v dětském domově, ale mají zkušenost i s rodinným

prostředím, které navštěvují. Výzkumný soubor informantů tvoří děti umístěné v dětském domově, které mají zkušenost s rodinným i ústavním prostředím. Výzkum probíhá pomocí kvalitativních polostrukturovaných rozhovorů v dětském domově.

Hlavním cílem bakalářské práce je *zjistit, jak děti pobývající v dětském domově vnímají naplňování svých potřeb*. Aplikačním cílem je *identifikovat, kde jsou příležitosti a výzvy v naplňování potřeb dětí umístěných v dětském domově pro potřeby v sociální praxi*. Práce bude sloužit zároveň pro sociální pracovníci dětského domova, ve kterém probíhalo šetření, jako zpětnovazebný výzkum spokojenosti dětských klientů v naplňování jejich potřeb v dětském domově.

I. Cíl práce a nástin metodiky zpracování

Jak již bylo uvedeno v úvodu, tak téma bakalářské práce se zabývá pohledem dětí na ústavní a rodinné prostředí skrze optiku naplňování potřeb dětí v těchto typech prostředí.

Hlavním cílem bakalářské práce je *zjistit, jak děti pobývající v dětském domově vnímají naplňování svých potřeb*. Hlavní cíl práce je transformován do několika dílčích cílů, přičemž se tyto jednotlivé dílčí cíle analyzují pomocí tazatelských otázek. Celá struktura tohoto výzkumného šetření je stručně a přehledně popsána v transformační tabulce, která se nachází v empirické části práce. Ráda bych představila konkrétněji dílčí cíle i v této kapitole pro lepší pochopení provázanosti teoretické a empirické části práce. Prvním dílčím cílem je *zjistit, jak je naplňována potřeba životní jistoty a bezpečí*. Druhý dílčí cíl má za úkol *zjistit, jak je naplňována potřeba smysluplnosti života*. Třetí dílčí cíl má *zjistit, jak je naplňována sociální potřeba (socializace)*. Poslední, a tedy čtvrtý dílčí cíl má *zjistit, jak je naplňována biologická potřeba (dostatečná a kvalitní strava)*. Tazatelské otázky naleznete v transformační tabulce, která se nachází v empirické části bakalářské práce.

Aplikačním cílem je *identifikovat, kde jsou příležitosti a výzvy v naplňování potřeb dětí umístěných v dětském domově pro potřeby v sociální praxi*. Práce bude sloužit zároveň pro sociální pracovníci dětského domova, ve kterém probíhalo šetření, jako zpětnovazebný výzkum spokojenosti dětských klientů v naplňování jejich potřeb v dětském domově.

Výzkumné šetření je realizováno kvalitativní metodou polostrukturovaného rozhovoru v dětském domově. Výzkumný soubor tvoří děti umístěné v dětském domově, které mají zkušenost s rodinným i ústavním prostředím. Výzkumný soubor obsahuje celkem sedm informantů a informantek ve věku povinné školní docházky. Skladbu výzkumného souboru a strukturu rozhovorů jsem konzultovala se sociální pracovníci dětského domova.

Případným rizikům výzkumu se věnuji v empirické části práce. Uvědomuji si riziko toho, že výsledek empirického šetření může být zkreslený konkrétním výběrem informantů. Zároveň vnímám i riziko vyhodnocování polostrukturovaných rozhovorů

v tom, že některé klienty a klientky znám osobně z odborných praxí a navázala jsem s nimi sociální vazbu. Díky tomu, že toto riziko reflektuji, tak mám možnost pozorně a nezaujatě analyzovat výsledky pouze na základě polostrukturovaných rozhovorů.

V teoretické části jsou popsány základní informace pro lepší a ucelenější vhled do této tematiky. Cílem obsahové struktury v teoretické části práce je lepší orientace a propojení souvislostí dané problematiky. V empirické části práce je pak analyzován samotný průběh výzkumného šetření a interpretace zjištěných informací.

II. Teoretická část práce

Teoretická část práce je členěna do čtyř hlavních kapitol, které jsou následně rozděleny do dalších podkapitol. Kapitoly jsou strukturovány tak, aby byly ve vztahu určité provázanosti a postupovaly od obecnějších informací k informacím konkrétnějším a staly se tak přehlednějšími. Práci jsem se snažila napsat tak, aby byla genderově korektní.

První kapitola je věnovaná rodinnému prostředí s podkapitolami věnujícím se tématům citové vazby, sociální práci s ohroženou rodinou a systému o ohrožené dítě. Nejprve jsou vymezeny různé definice rodiny například dle Muchy, Hartla a Hartlové či Procházky. Jsou zde zvoleni autoři i mimo obor sociální práce, jelikož sociální práce je multidisciplinární. Kapitola rodinného prostředí je zařazena do této bakalářské práce z toho důvodu, že děti z výzkumného souboru mají zkušenost s rodinou péčí, a tedy i rodinným prostředím, kdy u nich toto prostředí předcházelo jejich umístěním do náhradní péče v podobě dětského domova.

Druhá kapitola se zaměřuje na náhradní péči o dítě. Tuto kapitolu jsem zařadila za kapitolu rodinného prostředí z toho důvodu, že informanti se ve svém životě nejprve setkali s rodinným prostředím. Kapitola je dále členěna do dvou podkapitol, kdy se první podkapitola zabývá náhradní rodinnou péčí a byla umístěna jako první z toho důvodu, že se náhradní rodinné péči dává přednost před péčí institucionální jinak řečeno péči ústavní. Podkapitola o náhradní rodinné péči má za úkol představit mimoústavní možnosti péče, které jak jsem již zmiňovala, jsou z odborného hlediska považovány pro dítě za vhodnější. Na tuto podkapitolu navazuje institucionální péče, pro vytvoření lepší orientace v dalších možnostech, kam lze ohrožené dítě umístit. Část této kapitoly je věnována i dětskému domovu, jelikož zde byl výzkum realizován.

Třetí kapitola teoretické části se zabývá provázaností potřeb dětí v rodinném a ústavním prostředí. Je zde popsána různá typologie potřeb. S tím souvisí i představení zajímavých technik mapování a samotný popis vyhodnocování potřeb. Ze samotných potřeb vychází poměrná část mého kvalitativního výzkumu. Zároveň z nich je vymezen hlavní cíl a z něho odpovídající dílčí cíle, které z nich taktéž vychází. Podkapitola

zabývající se mapováním a vyhodnocováním potřeb mi zde přišla užitečná už z toho důvodu, že v analýze a interpretaci zjištěných informací výzkumu vyhodnocuji právě samotné potřeby dětí pobývajících v dětském domově.

Po třetí kapitole následuje kapitola věnovaná shrnutí celé teoretické části práce, ve které jsou představeny podstatné informace ze všech předchozích kapitol. Důležitost shrnutí spočívá ve vypíchnutí nejdůležitějších informací teoretické části.

1 Rodinné prostředí

Jako první kapitolu jsem se rozhodla zvolit téma rodinného prostředí, jelikož podstatná část dětí je nejprve v rodinném prostředí a až poté vstoupí do systému náhradní rodinné péče či náhradní péče, pokud se stanou ohroženými. Z tohoto důvodu bych tedy nejprve chtěla představit rodinné prostředí v jeho různých formách, pro lepší pochopení toho, jak se dítě může dostat do náhradní péče.

1.1 Definice rodiny

V této podkapitole budou představeny různorodé definice rodiny z vědních disciplín, které úzce souvisí se sociální prací. Budou představeny definice ze sociologie, psychologie či sociální pedagogiky. Zároveň jsou v této podkapitole interpretovány základní funkce rodiny.

Rodina je vnímána jako základní prvek naší společnosti, která je specifická svým mikrosystémovým fungováním, přičemž členy v rodině ovlivňuje už od jejich narození. „*Téma rodiny je stále živé a zdá se, že stále dost neprobádané. I přes mnohé katastrofické vize a předpovědi a klesající soudržnosti dnešní rodiny, o hrozbách plynoucích z rozvolněnosti manželských vztahů a nárůstu rozvodů, zůstává rodina stále nejvýznamnějším opěrným bodem a institucí socializace člověka.*“ (Singly, 1999, s.7) Rodina je široký pojem, pod kterým si každý může představit něco jiného. Ani vědní disciplíny se neshodnou na stejné definici, a tak se dá na rodinu nahlížet hned z několika různých vědních disciplín, které se však navzájem prolínají. Mě samozřejmě nejvíce zajímá rodina z pohledu sociální práce. Nejprve bych však chtěla představit rodinu z psychologického a sociologického pohledu, jelikož sociální práce jako transdisciplinární obor, vychází mimo jiné z psychologie a sociologie. Z psychologického úhlu pohledu Hartl a Hartlová (2000, s. 504) definují rodinu jako „*společenskou skupinu*

spojenou manželstvím nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí“. Další definice je z pohledu sociologie, jejíž obsah je velmi obecný, zní takto *„rodina představuje skupinu osob přímo spjatých příbuzenskými vztahy, jejíž dospělý členové jsou odpovědní za výchovu dětí.“* (Mucha, 2009, s.151). Definice rodiny od Procházky z jeho knihy s názvem Sociální pedagogika je sepsána velmi podrobně, a proto jsem ji sem zařadila. Navíc dalším důvodem pro zařazení této definice je i paralela sociální pedagogiky se sociální prací. *„Rodina má pro zdravý vývoj jedince nesmírný význam, plní v tomto kontextu široké spektrum funkcí a rolí, a je proto vnímána jako naprosto unikátní prostředí. O obecném respektu k významu rodiny svědčí nepřímě i to, že společnost ji bere ve svou ochranu a vyjadřuje tento svůj postoj formálně i fakticky v podobě zákona“* (Procházka, 2012, s. 101). Rodina je sociální skupina, vytvářející specifický prostor v ekosystémové perspektivě, který je charakteristický svým prostředím a vzájemnými interakcemi. Rodina má také své právní postavení, které je zakotveno v občanském zákoníku.

Rodina se dá dělit podle různých znaků a funkcí, které by měla splňovat. Pro lepší orientaci v tématu rodiny je nutné rozlišovat alespoň základní pojmy, kterými jsou nukleární rodina a rodina rozšířená. Nukleární rodinou se rozumí rodina, do které se řadí otec, matka a jedno či více dětí. Jedná se tedy o takzvanou základní rodinu. Do rozšířené rodiny se řadí další příbuzní žijící ve společné domácnosti s rodinou základní. Jako příklad rozšířené rodiny lze uvést prarodiče, kteří jsou typickým příkladem i z historicko - společenského kontextu, kdy se jedna domácnost skládala z vícegeneračních rodinných vztahů. V dnešní společnosti dávají rodiny přednost vlastním domácnostem, což vyplývá z rostoucí autonomie a narůstající snahy o individualismus. *„Tvář rodiny, způsoby jejího fungování se mění. Některé opěrné pilíře rodinného života však již více než století zůstávají.“* (Singly, 1999, s.7)

Instituce rodiny má naplňovat určité funkce pro její fungování. Jedná se o funkci sociálně-ekonomickou, která hraje významnou roli v ekonomickém systému společnosti, ve kterém se jednotliví členové stávají spotřebiteli. Dále se jedná o funkci ochrannou, které náleží zajišťovat životní potřeby u všech členů rodiny. Jde o potřeby biologické, hygienické i zdravotní. Socializačně výchovná funkce působí socializačními faktory na jedince a učí ho takové způsoby chování, aby se mohl zapojit do fungování společnosti. Relaxační funkce umožňuje jedinci zakusit pocity uvolnění, relaxace a vytváří způsoby

trávení volného času. V neposlední řadě se jedná o funkci emocionální, která vytváří pocit bezpečí, citového pouta, lásky a jistoty. Řadí se sem vztahová vazba mezi dítětem a pečující osobou. (Kraus, 2008, s. 53).

1.1.1 Teorie citové vazby

Tato část práce se věnuje teorii citové vazby, přičemž je zde interpretován samotný vývoj citové vazby a její důležitost v kontextu rodinného prostředí s kontinuitou na sociální práci.

Rodina je vnímána jako nejstarší instituce společnosti, která vznikla nejen z pudu pohlavního, ale i z potřeby ochrany a přípravy potomka pro přežití. Potřeba ochrany, výchovy a péče o potomka přetrvala až do současnosti. K této potřebě se časem přidala i potřeba vzájemné sounáležitosti. (Matějček, 1994, s.15) Postupně se tedy mezi rodiči a potomky vyvinula citová neboli vztahová vazba, která je důležitou vazbou mezi dítětem a pečujícím. Tato citová vazba je biologicky podložena, kdy se nejedná o vazbu, která by se objevila s rozvojem společnosti, jelikož se tato vazba vyvinula i mezi zvířaty.

V návaznosti na citovou neboli vztahovou vazbu bude představena teorie attachmentu, která svým způsobem formuje vztah nejen mezi dítětem a pečujícím, ale i mezi rodinou a sociální prací. Teorii attachmentu, původně zkonstruoval John Bowlby v první polovině 20.století. „*Teorie citového pouta, attachmentu, říká že dítě potřebuje v prvních měsících a letech svého života péči jedné stále blízké a bezpečné osoby. Jen tak bude samo sebe vnímat jako dobré a láskyhodné, bude toužit po blízkosti jiných lidských bytostí a svět bude považovat za zajímavé a bezpečné místo k životu. Pokud není pečující osoba schopna poskytnout dítěti psychickou a/nebo fyzickou blízkost, a pokud mu nezajistí pocit psychického a/nebo fyzického bezpečí, jeho vývoj bude vážně narušen. Bude se snažit vyhýbat se blízkosti jiných lidských bytostí a/nebo se bude bát.*“ (Levine, Heller, 2019, s.8) Ten nejprvotnější vztah či jinak řečeno sociální vazbu navazuje dítě se svou biologickou matkou, nebo jinou pečující osobou, která matku nahrazuje. Dítě či plod je určitým způsobem spojen se svou biologickou matkou již v prenatálním stádiu, přičemž je schopno rozpoznat matčin hlas. V teorii citové vazby je zásadní rané rodičovství. Vágnerová (2012, s.36) uvádí, že rodiče v čele s matkou jsou pro dítě zdrojem jistoty, jelikož svým chováním dítěti signalizují, zda je nastalá situace v okolí dítěte bezpečná či nikoliv. Rodiče tímto způsobem ovlivňují chování a získávají nové zkušenosti dítěte.

(Vágnerová, 2012, s.36) Z toho vyplývá, že dítě a jeho potřeby jsou závislé na pečující osobě a vzniká tím u dítěte pocit, že jeho potřeby budou naplněny pečující osobou. Naplnění potřeb u dítěte vzniká v bezpečném či jistém attachmentu. V odborné literatuře se můžeme setkat i s pojmem attachment nejistý, který se rozděluje do tří forem. Jedná se o vyhýbavý či odtažitý typ citového pouta, kdy dítě vyniká svou samostatností, jelikož jsou/byly jeho potřeby od pečujících naplněny pouze v případě, že jich je/bylo málo. Pečujícím nebyla přítomnost dítěte příjemná, a tak k němu zaujímali odtažitý přístup. Důsledkem je, že dítě neumí pracovat s vlastními emocemi a je odtažitě. Úzkostný typ citového pouta je u dítěte zapříčiněno zkušeností, kdy se dítě nemůže spolehnout na naplnění svých potřeb u pečujících. Důsledkem této negativní zkušenosti dítěte je jeho frustrace a snaha hlasitého upozorňování na sebe, protože pouze ta jim pomohla k dosažení pozornosti pečující osobou. Posledním nejistým typem attachmentu je úzkostně vyhýbavý typ citového pouta, který se projevuje u jedinců, u nich byla pečující osoba zdrojem strachu a ohrožení. (Levine, Heller, 2019, s.8-10) Pro sociální pracovníky může být tato teorie užitečná při reflektování a legitimizaci pracovních postupů a při vytváření metodik pro práci s ohroženou rodinou či ohroženým dítětem. Sociální pracovník tak může při mapování potřeb reflektovat tuto teorii.

1.2 Sociální práce s ohroženou rodinou

Tato podkapitola se věnuje problematice ohrožené rodiny a sociální práci s ní spojenou. Důležitost představení tématu ohrožené rodiny vidím především v tom, že poměrná část dětí z těchto typů rodin se ocitla v náhradní péči.

Pro správné terminologické uchopení nejprve vysvětlím pojem ohrožená rodina. Matoušek „*termín ohrožená rodina užívá pro rodinu, která má vážné těžkosti ve vnitřních, resp. vnějších interakcích.*“ (Matoušek, Pazlarová, 2016, s.15) Taková rodina se potýká s těžkostmi ve svém samotném fungování, které je ovlivněno narušenými vzájemnými vztahy.

Vztahy mezi rodiči či vychovávajícími a dítětem jsou velmi křehké. Mezi rodiči a dětmi existuje legislativa upravující jejich vzájemný vztah. Základním právem dítěte je vyrůstat ve své vlastní biologické rodině a znát své biologické rodiče – viz Úmluva o právech dítěte a Národní strategie ochrany práv dětí Ministerstva práce a sociálních věcí

České republiky. Pokud dítě nemůže vyrůstat ve své biologické rodinně je dítě zařazeno do systému náhradní rodinné péče a v krajních případech do péče ústavní, která však sebou nese největší úskalí. Systém náhradní a ústavní péče bude podrobněji popsán v následující kapitole. Orgány spolupracující s rodinami by měly vždy jednat v nejlepším zájmu dítěte a vynaložit snahu o takovou nápravu rodinného prostředí, aby tam mohlo být dítě ponecháno. Úkolem sociálních pracovníků a pracovníků je vyhodnotit objednávku zadavatele a vytvořit tak plán intervence, který bude zahrnovat jednotlivé dílčí cíle pro celou rodinu, které by měly vést právě k nápravě a stabilizaci rodinného prostředí.

Možný uvádí 4 příčiny, proč je nutné regulovat rodičovskou autonomii. První příčinou je psychická a fyzická křehkost a závislost bezbranného dítěte, které je odkázáno na pečující osobu. Druhou příčinou je neschopnost rozeznání rodičů toho, co je pro dítě nejlepší a je zde riziko poškození dítěte. Třetí riziko upozorňuje na rodiče, kteří mají někdy tendenci využívat dítě jako nástroj k uskutečnění svých plánů, které mohou být v rozporu se zájmem dítěte. Čtvrtá příčina se zabývá problémem výchovy hodnot, kdy někteří rodiče vychovávají dítě k neslučitelným hodnotám s hodnotami společnosti. (Možný, 1999, s.132)

Pokud jsou v rodině narušeny či zcela zanedbány její základní funkce, stává se ohroženou. K nejzávažnějším problémům nukleární rodiny se řadí dysfunkce až afunkce rodiny, zejména pokud je spojena s psychickou deprivací, respektive subdeprivací. Kraus se zabýval typologií funkčnosti rodin. Rodiny rozdělil na tři základní typy, a to na rodinu funkční, dysfunkční a afunkční. (Kraus, 2014, s. 80). Funkční rodina je optimálním typem, jelikož pozitivně ovlivňuje socializaci jedince a naplňuje jeho základní potřeby. Dysfunkční rodina nezvládá plnit více funkcí, a tak negativně ovlivňuje správný vývoj dítěte. Tento typ rodiny nezvládá řešit takto závažné problémy sám, a proto potřebuje odbornou pomoc. Afunkční rodina nezvládá plnit své základní funkce, přičemž ohrožuje závažným způsobem dítě, a dokonce jej může ohrožovat i na životě. V tomto typu rodiny nelze využít sanace a pro bezpečí je dítě vyjmuta z rodiny. (Kraus, 2014, s. 80). Další problém může nastat v anomálních osobnostech rodičů, kdy rodiče nemohou, neumějí či nechtějí z různých důvodů správně pečovat o jedince, přičemž se sami rodiče chovají asociálně či antisociálně. Také problém úplnosti rodiny, náhradní rodinné výchovy či dokonce ústavní výchovy a v neposlední řadě syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte neboli syndrom CAN. Výše uvedený výčet lze označit za zjevné

poruchy rodičovství. (Fišer, Škoda, 2010, s.140) Uvědomuji si, že tento odstavec může působit stigmatizujícím pohledem na rodinu, ale snahou bylo pouze poukázat na možné příčiny vzniku ohrožené rodiny. Výše uvedené dělení dle Krause se v oboru sociální práce příliš nevyužívá, ale je zde uvedeno pro ucelenější pohled na typologii rodin z pohledu odborné literatury v širším kontextu příbuzných oborů. Trendem sociální práce je však zaměření na silné stránky rodiny.

Rodiny mající více problémů najednou lze nazvat jako multiproblémové, což znamená, že *„mají dlouhodobě více než jeden problém. Soubor problémů takové rodiny se týká řady jednotlivců i řady sfér rodinného života, přičemž rodina sama je nedokáže řešit ani nedokáže využít existujících služeb.“* (Matoušek, 2005, s. 75). V současnosti se od tohoto pojmenování upouští a používá se pojem „rodina v opakujících se krizích“. V odborné literatuře se lze setkat také s pojmem ohrožená rodina či ohrožené dítě. *„Někdy se termín ohrožená rodina užívá pro rodinu, která má vážné těžkosti ve vnitřních, resp. vnějších interakcích.“* (Matoušek, Pazlarová, 2016, s.15) Sociální práce si v těchto případech klade za cíl podporu ohrožených rodin. Dle Matouška jde o *„Všechny formy práce s rodinou, jejichž cílem je podpora rodiny v některém aspektu jejího fungování. V našem prostředí se ve stejném významu užívá i pojem sanace rodiny.“* (Matoušek, Pazlarová, 2016, s.12) Sociální pracovník, který se věnuje podpoře rodiny v jakémkoliv programu, má za cíl napomáhat rodinným členům k naplňování potřeb a směřuje rodinné příslušníky jednat v zájmu rodiny i mimo rodinné prostředí. Sociální pracovník nesleduje pouze dítě, ale věnuje pozornost všem členům rodiny. (Matoušek, Pazlarová, 2014, s.13) *„Na rodinu zaměřená služba (Family Based Service, FBS) je specializovaná služba péče o děti (child welfare), která si jako cíl intervence primárně stanovuje rodinu, namísto oddělené péče o děti a rodiče. (...) Filozofií FBS je přesvědčení a víra, že nejlepší cestou k poskytnutí pomoci dítěti je podpora a posílení rodiny jako celku.“* (Berg, 2013, s.16). Sociální pracovníci ve spolupráci s rodinou by měli situaci zpřehlednit a vyhodnotit primární problém, který budou společně projednávat a řešit. Není žádoucí rodinu zahltit a řešit problémy najednou. Tato situace by vedla k přetížení rodiny, demotivaci při nesplnění cílů v individuálním plánu a následné odmítnání spolupráce. *„Mnohdy dělat méně znamená dělat víc a nepřítomnost spěchu vše urychlí“* (Berg, 2013, s. 150).

Programy služeb zaměřených na rodinu charakterizuje Berg v sedmi bodech. Základní tezí je poskytovat služby rodině jako celku s cílem dodat rodině potřebu bezpečí

a posilovat její kompetence v tomto tématu. Služba se bezprostředně a intenzivně orientuje na daný cíl a je poskytována multidisciplinárním týmem pracovníků. Rodina má po posouzení potřeb stanoven individuální plán s cílem, postupem a časovým rozvrhem. Klienti se účastní plnění individuálního plánu po celou dobu jeho působení. Většina kontaktu probíhá v rodinném prostředí klientů, ale jsou možné i návštěvy v organizaci. Programy zahrnují základní služby pro rodiny a některé dokonce specializovanou pomoc. Přístup je individuální pro každou rodinu, protože je upraven podle potřeb konkrétní rodiny. O členech multidisciplinárního týmu se rozhoduje při přijímání rodiny. Multidisciplinární tým průběžně koná případové porady. (Berg, 2013, s. 19-20)

1.3 Systém péče o ohrožené dítě

V této podkapitole bude představeno téma ohroženého dítěte a systém péče o ohrožené dítě. V předchozí podkapitole byly definovány a vysvětleny pojmy ohrožená rodina a sociální práce. Nicméně ohrožené dítě nemusí být vždy součástí ohrožené rodiny, a z tohoto důvodu bude tato problematika ohroženého dítěte a systém péče o ohrožené dítě popsána zde.

Základním legislativním rámcem pro ochranu práva dítěte je Úmluva o právech dítěte, která byla zformulována v roce 1989 Organizací spojených národů. Mezi další principy týkající se ochrany dětí patří v naší evropské společnosti Charta práv EU z roku 2000. Ochranou práv dětí se zabývá velká řada směrnic, doporučení a norem.

Při práci s rodinou využívají sociální pracovníci za účelem zjištění a odhalení ohroženého dítěte především hodnocení jeho potřeb. Celkově hodnotí vývoj dítěte, rizikové faktory a vlivy traumatických událostí. Jako nejdůležitější však vnímám oblast zhodnocení potřeb dítěte, které budu níže věnovat celou samostatnou kapitolu.

Pro správné terminologické uchopení nejprve vysvětlím pojem ohrožené dítě. Jedná se o takové dítě, u kterého nejsou naplněny základní potřeby či je naplňování jeho potřeb ohroženo. V naší společnosti jde zpravidla o dítě s nevhodným zacházením nebo o dítě vyrůstající v deprimujícím prostředí. Za takové prostředí lze označit vyloučené lokality. (Matoušek, Pazlarová, 2016, s.11) Ohrožené děti naplňují určité společné znaky, které lze rozdělit do tří základních skupin, a to děti vyčerpávající a zatěžující svou pečující

osobu ať už psychicky či fyzicky. Děti v období vzdoru, kdy pečující osoba nechápe projevy chování dítěte. Nebo děti nesplňující očekávání pečující osoby. Jednotlivé faktory se mohou kombinovat a tím se zvyšuje i míra jejich ohrožení. (Matějček, 1995, s.135) Pro konkrétnější představu, o jaké děti se jedná uvedu výčet dětí s rizikovým chováním. Jedná se tedy nejčastěji o děti: v období vzdoru, labilní, úzkostné, hyperaktivní, handicapované, s poruchami chování, s poruchami učení, s autismem, s neurotickými potížemi a s podprůměrným intelektovým vývojem.

Velkým problémem je i neinformovanost ohrožených dětí o nevhodném zacházení s jejich osobou. Které může vést k tomu, že ohrožené děti nemají povědomí o nevhodném zacházení, s kterým se mohou setkat a nejsou tak schopné jej rozpoznat. Nevhodným zacházením se rozumí především týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte. Nejrozšířenější formou je zanedbávání, kdy pečující osoba nenaplňuje jednu či více základních potřeb dítěte např. dostatečnou a kvalitní stravu, pravidelné lékařské prohlídky nebo pravidelnou školní docházku. V takovýchto případech s rodinou naváže spolupráci Orgán sociálně právní ochrany dětí (dále jen OSPOD), který působí v rodinách s nezletilými ohroženými dětmi, které se ocitly v obtížných životních situacích nebo v rodinách, kam bylo dítě umístěno na základě rozhodnutí soudu. Působení OSPOD upravuje zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí. Sociálně právní ochranu dětí provádí krajské úřady, obce s rozšířenou působností, obecní úřady, Ministerstvo sociálních věcí a Úřad pro mezinárodní ochranu dětí. Cílovou skupinu dětí sociálně právní ochrany, definuje § 6 zákona č. 359/1999 Sb. O sociálně právní ochraně dětí. Konkrétněji jde o děti:

- jejichž rodiče zemřeli;
- jejichž rodiče neplní povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti;
- jejichž rodiče nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské odpovědnosti;
- děti, které byly svěřeny do péče jiné fyzické osoby než rodiče, jestliže tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do výchovy;
- děti, na kterých byl páchan trestný čin ohrožující život, zdraví, jejich lidskou důstojnost atp. (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí §6)

Hlavním východiskem sociálně-právní ochrany je zájem a blaho dítěte, ochrana rodičovství a rodiny a vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči. Současně se bere ohled na sociální prostředí dítěte. (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně- právní ochraně dětí §5)

Sociální pracovníci OSPOD spolupracují jak se samotnou rodinou, tak i s jinými organizacemi a mají oprávnění jako jediní pomáhající možnost dotazovat se a provádět šetření bez souhlasu pečujících v místě bydliště, u dětského lékaře, ve škole či v jiných organizacích kam rodina nebo dítě dochází. Na základě zjištěných informací a dle závažnosti situace vytvoří sociální pracovník individuální plán na ochranu dítěte, podle kterého rodina a další organizace postupují pro nápravu situace a ochrany dítěte. V případě, že pečující nespolupracují na nápravě situace a zvolené opatření nezajistilo ochranu dítěte má sociální pracovník, vyžaduje-li to zájem na řádné výchově, možnost podle zákona o sociálně právní ochraně dětí § 13, uložit následující výchovná opatření:

- napomenout vhodným způsobem dítě, rodiče, jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, popřípadě toho, kdo narušuje řádnou péči o dítě,
- stanovit nad dítětem dohled a provádět jej za součinnosti školy, popřípadě dalších institucí a osob, které působí zejména v místě bydliště nebo pracoviště dítěte,
- uložit dítěti, rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte omezení bránící působení škodlivých vlivů na výchovu dítěte, zejména zákaz určitých činností, návštěv určitých míst, akcí nebo zařízení nevhodných vzhledem k osobě dítěte a jeho vývoji,
- nebo uložit dítěti, rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte povinnost využít odbornou poradenskou pomoc nebo uložit povinnost účastnit se prvního setkání se zapsaným mediátorem v rozsahu 3 hodin nebo terapie.

(Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí §13)

Dále má sociální pracovník právo podat návrh na nařízení ústavní výchovy a na omezení či zbavení rodičovské zodpovědnosti. Pokud soud rozhodne o nařízení jednoho z opatření, pak tím sociální pracovník získává povinnost sledovat plnění nařízení soudu a pravidelně ho informovat o situaci. (Bechyňová, Konvičková, 2008, s. 25-26).

2 Náhradní péče

Kapitolu věnující se problematice náhradní péče jsem do bakalářské práce zařadila, kvůli její provázanosti s výzkumnou částí práce, která se věnuje rodinnému prostředí a ústavnímu prostředí se zaměřením na dětský domov. Dětskému domovu je věnována samostatná podkapitola. Formy náhradní péče lze rozdělit do dvou podskupin, a to na náhradní rodinnou péči a na náhradní výchovnou péči neboli péči ústavní.

2.1 Náhradní rodinná péče

Nyní bude představena náhradní rodinná péče a její formy. Náhradní rodinná péče je specifická tím, že je dítě umístěno v rodinném prostředí a pečují o něj náhradní rodiče, poručníci, či pěstouni. Náhradní rodinná péče je vhodnější formou pro umístění ohroženého dítěte než forma ústavní, a to především z toho důvodu, že je dítě umístěno do náhradního rodinného prostředí. Důležité je zmínit, že se v naší společnosti upřednostňuje náhradní rodinná péče před péčí ústavní, kdy je hlavním důvodem to, že ústavní péče nenahradí rodinné prostředí. V posledních letech proběhla i velká medializační kampaň této problematiky a v roce 2013 proběhla i novela zákona č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, která cílí na silné stránky rodinného prostředí a upřednostňuje náhradní rodinnou péči před péčí ústavní.

„Náhradní rodinná péče (dále NRP) – je forma péče o děti, kdy je dítě vychováváno náhradními rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině. Tou je u nás zejména adopce (osvojení) a pěstounská péče.“ (Matějček, et al., 1999, s. 31) Náhradní rodinná péče má několik typů, avšak analyzováno bude pouze osvojení, pěstounství a pěstounství na přechodnou dobu. Mezi další formy náhradní rodinné péče se řadí **svěření do péče jiné fyzické osoby** neboli **svěření** a **poručenství s osobní péčí**.

Jako první typ náhradní rodinné péče představím adopci, se kterou se lze setkat i pod pojmem **osvojení**. *„Institut osvojení je upraven v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, který je účinný od 1. 1. 2014. Procesem vyřizování žádostí, posuzování žadatelů o zprostředkování osvojení se zabývá zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, naposledy významně novelizovaný od 1. 1. 2013. Soudy postupují při svěřování dětí do osvojení podle zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních,*

a zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu.“ (Bubelová, 2018, s. 6) Při osvojení pojímají manželé či jednotlivci opuštěné dítě za vlastní a mají k němu práva a povinnosti, jako by byli jeho vlastní biologičtí rodiče. Mezi osvojiteli a dítětem (osvojencem) musí být přiměřený věkový rozdíl. Veškerá vzájemná práva a povinnosti mezi osvojeným dítětem a jeho původní rodinou osvojením zanikají včetně jejich společného příjmení, jelikož dítě získává příjmení po nových rodičích. Jména biologických rodičů zůstávají zapsána v matriční knize, avšak v rodném listě jsou jména pouze osvojitelů. Dítě má tak možnost zjistit po dosažení zletilosti jména svých biologických rodičů. Vztahy mezi dítětem a příbuznými osvojitelů se stávají dle zákona příbuzenskými. O osvojení dítěte musí rozhodnout soud. (Matoušek, Pazlarová, Šabatová, et al., 2009, s.12)

Další formou náhradní rodinné výchovy je **pěstounská péče**. „*K nejvýznamnějším prováděcím předpisům patří nyní zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, a zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. (...) Předním hlediskem sociálně-právní ochrany dětí se na základě novelizace příslušných zákonů nově stala vedle zájmu a blaha dítěte také ochrana rodičovství, rodiny, práva na rodičovskou výchovu a péči s ohledem na širší sociální prostředí.*“ (Bubelová, 2018, s.6) Svěření do pěstounské péče probíhá vždy na základě rozhodnutí příslušného soudu. Rozhodnutí v oblasti pěstounské péče určuje soud. Nejprve bych ráda upozornila na fakt, že pěstoun není zákonným zástupcem dítěte. Pěstouni mají právo rozhodovat pouze o běžných věcech týkajících se dítěte, ale o závažných věcech rozhodují biologičtí rodiče dítěte, pokud jim zůstala rodičovská práva. Pěstounská péče je státem řízená forma náhradní rodinné péče, která zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i patřičnou odměnu pěstounům. Dítě může být svěřeno do pěstounské péče po splnění jediné hmotně právní podmínky, kterou je zájem dítěte. Pěstoun musí umožňovat záruku vzdělání a řádné výchovy dítěte. Pokud je dítě již dostatečně zralé na to, aby si uvědomilo vážnost pěstounské péče, tak je zajištěno i jeho vyjádření k jeho umístění v pěstounské péči. Dítěti v pěstounské péči se nebrání ve styku s jeho biologickými rodiči a často je v něm podporován i samotnými pěstouny. Jak již bylo zmíněno, tak jde především o zájem dítěte. (Matějček, 1999, s.34-35) V České republice jsou garantovány dva typy pěstounské péče, a to pěstounská péče skupinová a individuální, nicméně je možné se v literatuře ještě setkat s pojmem pěstounská péče na přechodnou dobu. **V pěstounské péči na přechodnou dobu** může být dítě umístěno maximálně po dobu jednoho roku, kdy je tato forma využívána jako dočasné řešení

v krizových situacích života dítěte. Tato krátkodobá forma se používá hlavně z toho důvodu, aby dítě nemuselo absolvovat část svého života v ústavní péči a OSPOD získal čas pro zajištění vhodnějšího řešení dané situace. „*Individuální péče probíhá v běžném rodinném prostředí, skupinová v tzv. zvláštních zařízeních pro výkon pěstounské péče nebo v SOS dětských vesničkách.*“ (Matějček, 1999, s.35)

2.2 Institucionální náhradní péče

Pokud není možné ohrožené dítě svěřit do náhradního rodinného prostředí, tak se využívá ústavního prostředí. Toto prostředí má však svá úskalí. Hlavním problémem je zejména to, že dítě nemá možnost navázat bezpečnou vztahovou vazbu s jednou neměnicí se postavou. Další úskalí spočívá v tom, že dítě není v rodinném prostředí nýbrž v prostředí kolektivním, kdy se setkává s dalšími ohroženými dětmi v různém věku či s dětmi s rizikovými prvky v chování.

Jeden z pilířů pro legislativní zakotvení náhradní péče je zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních.

Matějček (1999, s.39) uvádí, že „*tam kde rodina z některých důvodů v péči o dítě naprosto selhává a není možné či vhodné zvolit osvojení či pěstounskou péči, je potřeba zajistit dítěti jiné výchovné prostředí. Zde můžeme volit – zpravidla dočasně – některé kolektivní výchovné zařízení.*“ (Matějček, 1999, s.39) Dítě v ústavní péči není svěřeno konkrétní osobě či páru, nýbrž je svěřeno do instituce ústavní péče. Institucionální náhradní péči lze rozdělit do tří skupin, pod které pak spadají konkrétní instituce. První institucionální náhradní péčí je **ústavní a ochranná výchova**, která zahrnuje: diagnostický ústav, kojenecký ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav. Další institucionální náhradní péče se nazývá **preventivně výchovná péče**, pod kterou spadá středisko výchovné péče. Poslední institucionálně výchovnou péčí je **zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc**.

Jako první instituci představím Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (ZDVOP). **Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc** poskytuje pomoc a ochranu dítěti, které se ocitlo bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny či se dítě ocitlo v prostředí nebo situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jeho základní práva. Ochrana a pomoc dítěti je ve formě uspokojení

základních životních potřeb, zdravotní péči a psychologické pomoci. Dítě je umístěno do ZDVOPu na základě jednoho z těchto rozhodnutí a žádostí: soudní rozhodnutí, žádost OSPODu, žádost zákonného zástupce, žádost dítěte. (Matoušek, Pazlarová, Šabatová, et al, 2009, s.16) Jedná se o jakési neutrální prostředí vytvořené pro dětského klienta.

Další instituci, kterou stručně představím je **Středisko výchovné péče**, jenž spadá pod oblast preventivní výchovné péče. Tato instituce poskytuje všestrannou preventivní speciálně pedagogickou péči a psychologickou pomoc dětem s rizikem či projevy poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji a dětem propuštěným z ústavní výchovy při jejich integraci do společnosti. Je zaměřeno na odstranění či zmírnění již vzniklých poruch chování a na prevenci vzniku nežádoucích poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji dítěte. (Matoušek, Pazlarová, Šabatová, et al 2009, s.16)

Jako poslední zmíním instituce z oblasti ústavní a ochranné výchovy, přičemž dětský domov detailněji přiblížím v následující podkapitole, jelikož zde bylo realizováno výzkumné šetření.

Výchovný ústav pečuje o děti starší 15 let se závažnými poruchami chování, u nichž byla soudně nařízena ochranná či ústavní výchova. Výchovný ústav zajišťuje výchovné, vzdělávací a sociální poslání. Součástí výchovného ústavu je i vzdělávací instituce. Výjimečně zde může být umístěno dítě ve věku 12 let, pokud se u něho projeví závažné poruchy chování. **Diagnostický ústav** má za cíl diagnostikovat na základě potřeb dítěte jeho stav a následně rozhodnout o jeho dalším umístění do vhodné instituce. Cílová skupina klientů **kojeneckého ústavu** jsou děti raného věku, kdy je jejich zdravotní stav a zdárný vývoj ohrožen jejich sociálním prostředím. **Dětský domov** je institucí, jejímž cílem je zajišťovat ústavní výchovu, která byla soudně nařízena dětským klientům. Věkové rozpětí klientů je od 3 do 18let věku dítěte. (Matoušek, Pazlarová, Šabatová, et al, 2009, s.15)

2.2.1 Dětský domov

Dětský domov definuje § 12 zákona č. 109/2002 Sb., neboli zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních.

- *„Dětský domov pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální.*
- *Účelem dětského domova je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Tyto děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova.*
- *Do dětského domova mohou být umístovány děti ve věku zpravidla od 3 do nejvýše 18 let. Do dětského domova se rovněž umísťují nezletilé matky spolu s jejich dětmi.“ (Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních §12)*

V dnešní společnosti je snaha o reformu a později možná i zrušení klasických dětských domovů. Snaha reformovat dětské domovy spočívá ve vytvoření takového prostředí, které svou podobou co nejvíce připomíná prostředí rodinné.

Dále přiblížím náplň práce sociální pracovnice a fungování dětského domova, ve kterém jsem prováděla výzkumnou část své bakalářské práce. V dětském domově je umístěno třicet dva klientů, kteří jsou rozděleni do čtyř rodinných skupin. Děti jsou do dětských skupin rozděleny sociální pracovníci dle volných kapacit v jednotlivých rodinných skupinách. Bere v potaz společné soužití sourozenců, pohlaví a věk jednotlivců ve skupině. *„Děti jsou různého věku, od nejmenších po dospívající, přičemž starší děti pomáhají dospělému pečovat o mladší děti.“ (Matoušek, 1999, s.69)*

Role sociální pracovnice v dětském domově je velmi obsáhlá. Sociální pracovnice je přímou podřízenou ředitele zařízení a spolupracuje s vedoucím výchovy. Chtěla bych upozornit na to, že sociální pracovnice by měla prosazovat nejlepší zájem dítěte. Sociální pracovnice není v tak častém kontaktu s dětskými klienty, avšak náplň její práce je i přesto velmi rozsáhlá. Mezi její pracovní činnosti se řadí například správa agendy o přijímání, propouštění a přemístění klientů či zabezpečení dokladů pro soudní jednání a jejich doprovod. Mezi další činnosti lze zařadit začleňování klienta do kolektivu zařízení, ale i udržování a prohlubování vztahů mezi klientem a jeho rodinou či náhradní rodinou. S čímž souvisí, že náplní sociální pracovnice je také kontakt se zákonnými zástupci klienta a s dalšími subjekty. Sociální pracovnice provádí zápisy do matriky zařízení a snaží se udržovat kontakt s dítětem po jeho opuštění dětského domova. S odchodem

dítěte z dětského domova spočívá i příprava na samotný odchod. Sociální pracovnice doprovází klienty k lékaři, psychologovi atp. Úkolem sociální pracovnice je i vydávání kapesného klientům.

Dětské skupiny obývají společně dvě budovy, přičemž má každá rodinná skupina svůj byt. Musím však upozornit na to, že v jedné budově je zároveň i škola, kterou navštěvuje část klientů dětského domova. To však neznamena, že by se jednalo o dětský domov se školou. Nyní stručně představím dispozice bytů, které jsou všechny stejně strukturované. V každém bytě se nachází prostorná kuchyň propojená s jídelním koutem a obývacím pokojem, kde mají děti možnost trávit svůj volný čas společně. Dále byty obsahují dětské pokoje, ve kterých jsou dětské klienti umístěni nejčastěji po dvojicích. Nedílnou součástí každého bytu jsou rozdělené koupelny a toalety. Dále pak budovy obsahují společné prostory v podobě sušárny, sauny, posilovny a lyžárny s kolárnou. Dispozice budov a bytů jsem popsala z toho důvodu, aby bylo zřejmé, že tento typ ubytování v tomto konkrétním dětském domově má totožné dispozice jako velké množství ostatních bytů, ve kterých žijí rodiny.

Podobnost rodinného prostředí spočívá i v podobě vychovatelů. Vychovatelé jsou často vybíráni jako dvojice muže a ženy, kteří mají připomínat klasické role matky a otce v rodině. Každá rodinná skupina má své vychovatele, kteří se nemění, což je důležitým faktorem pro stabilní prostředí dítěte. Vychovatelé jsou dětskými klienty oslovováni „*teto*“ nebo „*strejdo*“. Dětské klienti často vychovatele vnímají a zároveň k nim i přistupují jako ke svým tetám a strýcům. Děti se zároveň s vychovatelem starají o domácnost a zajišťují chod rodinné skupiny a běžné povinnosti, kterými jsou například: praní, vaření, úklid a nakupování. Dětské klienti tak mohou získat k vychovatelům větší důvěru a pocit bezpečí právě díky nápadité podobnosti ve fungování vychovatelů s klasickými členy rodiny. „*Další známkou dětské potřeby bezpečí je, že dítě preferuje určitý druh nenarušeného režimu či rytmu. Zdá se, že chce předvídatelný, zákonitý, uspořádaný svět.*“ (Maslow, 2021, s.63) V dětském domově je tedy kladen důraz na dodržování režimu, který klienti dětského domova vyžadují a na uspokojování jejich potřeb. „*Poznat potřeby lidí ve zdraví, nemoci, v krizi je záležitostí upřímného vztahu mezi lidmi, upřímné snahy vzájemné pomoci a pochopení.*“ (Šamánková, 2011, s.13) Tento vztah budují dětské klienti s vychovatelem a se sociální pracovnicí na společném

a pravidelném hodnocení týdne, kdy navzájem probírají to, co se jim podařilo a to, co by se již nemělo opakovat.

3 Provázanost potřeb dětí v rodinném prostředí a prostředí dětského domova

V dětském domově existuje skupina dětí, která se pohybuje na pomezí rodiny a ústavní péče – resp. je v ústavní péči a rodinu navštěvuje. Dochází zde k prolínání těchto vlivů na dítě i ve smyslu uspokojování jeho potřeb. Kapitulu věnovanou potřebám jsem zařadila do bakalářské práce tedy z toho důvodu, abych představila syčení potřeb dětí v rodinném, ale hlavně v institucionálním prostředí dětského domova, jemuž se věnuji v empirické části této práce.

3.1 Potřeby

Tato podkapitola interpretuje různou typologii potřeb. Přínosnost podkapitoly vidím především v rozšíření obecného kontextu potřeb, jelikož dílčí cíle empirické části práce vychází právě z různých typů potřeb.

Každé dítě má své potřeby, které by měly být uspokojovány. V literatuře se však setkáme s různě zpracovanou typologií potřeb. Nejčastěji jsou zpracovávány potřeby biologické, sociální, psychické či emoční. I přestože každý autor zpracovává potřeby odlišně, tak v nich lze najít určitou propojenost. Stejně tak jako každé dítě vnímá své potřeby individuálně, na základě svého sociálního a vnitřního prostředí.

Nejprve vysvětlím definici pojmu potřeby, kdy se jedná o „*stav charakterizovaný dynamickou silou, která vzniká z pocitu nedostatku nebo přebytku, touhou něčeho dosáhnout v oblasti biologické, psychologické, sociální nebo duchovní.*“ (Šamánková, 2011, s.12) Dále Šamánková (2011, s.12) upozorňuje na to, že jsou potřeby „*nutné, užitečné, velmi úzce souvisí se zachováním a s kvalitou života.*“ (Šamánková, 2011, s.12)

Nejnámější typologie a hierarchie potřeb se nazývá Maslowova pyramida potřeb. Jedná se o potřeby fyziologické, potřeby jistoty a bezpečí, potřeby náležitosti a lásky, potřeby úcty a v neposlední řadě o potřeby sebeaktualizace. Tyto základní potřeby pociťují děti v rodinném i ústavním prostředí. Nejprve začnu fyziologickými potřebami. „*Tyto fyziologické potřeby jsou nepochybně nejmocnější ze všech potřeb. Konkrétně to*

znamena, že pokud bude lidská bytost ve svém životě v extrémní míře postrádat všechno, je nejpravděpodobnější, že její hlavní motivací budou spíš fyziologické než kterékoli jiné potřeby.“ (Maslow, 2021, s.60) Maslow (2021, s.60) zdůrazňuje, že všechny fyziologické potřeby a s nimi související konzumační chování jedince slouží jako kanál pro naplňování ostatních potřeb. (Maslow, 2021, s.60) Potřeba bezpečí je dle mého názoru v rovině s potřebou fyziologickou. Z pozorování dětí v dětském domově lze vyvodit, že většina z nich dává přednost strukturovanému a bezpečnému prostředí. Důležité je upozornit, že některé děti z ohrožených rodin si vytváří vazbu ke svým rodičům kvůli pocitu bezpečí, než kvůli pocitu lásky a náležitosti, přičemž se těmto dětem v dětském domově dostane také nasycení potřeby bezpečí a jistoty, díky každodennímu režimu. „*Jsou-li fyziologické potřeby i potřeba bezpečí poměrně dobře uspokojeny, vynoří se potřeby lásky, náklonnosti a náležitosti*“ (Maslow, 2021, s.66) K narušení potřeby lásky a náležitosti dochází obvykle při častém stěhování či jakékoliv strukturálně závažnější změně rodinného prostředí či kolektivu. Potřeba úcty je důležitá pro jedince hlavně z toho důvodu, aby si vážil sám sebe. Člověk touží po úspěchu a důvěryhodnosti, ale také po naplnění potřeby důležitosti a úcty nejen u sebe, ale i u druhých. Potřeba sebeaktualizace přichází po naplnění výše uvedených potřeb, kdy se u člověka objeví potřeba a nutkání posunout se kupředu a zlepšit své dovednosti. Poté co jsem stručně popsala základní potřeby, které jsou stejné jak u dospělého jedince, tak u dítěte, přejdu na konkrétnější potřeby dětí.

3.2 Potřeby dítěte

Ať už se jedná o dítě v rodinném či ústavním prostředí, tak je ovlivněno sycením různých forem potřeb. Základní potřeby, které jsem zmiňovala v kapitole výše se vyskytují u obou skupin dětí, ale každá skupina se nachází v jiné části pyramidy. Je samozřejmé, že každé dítě potřebuje nasycit jiné potřeby v závislosti na jeho prostředí a typu péče. Tato podkapitola je pro empirickou část stěžejní kvůli interpretaci potřeb dítěte.

„*Docent J. Langmeier odvodil kdysi z našich nálezů u dětí z dětských domovů svou představu čtyř základních psychických potřeb a učinil z nich páteř teorie psychické deprivace.*“ (Matějček, 2003, s.37) Než představím tyto čtyři potřeby a jednu potřebu,

která byla přidána navíc, tak vysvětlím pojem psychická deprivace. Psychická deprivace je dlouhodobé strádání či nedostatečné uspokojení psychických potřeb.

Nyní už mohu představit pět potřeb, o kterých jsem psala výše. Zaprvé potřeba určitého množství, kvality a proměnlivosti vnějších podnětů. Zadruhé potřeba určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech. Následuje potřeba prvotních citových a sociálních vztahů, tj. vztahů k osobám prvotních vychovatelů. Dále také potřeba identity, tj potřeba společenského uplatnění a společenské hodnoty. Nesmím opomenout potřebu otevřené budoucnosti neboli životní perspektivy. (Matějček, 2003, s.37-38)

Ráda bych upozornila i na opakující se potřebu řádu a jistoty. Zdeněk Matějček (1994, s. 25) uvádí „*v rodinném životě se přirozeným způsobem a velice účelně uspokojují základní psychické potřeby dítěte.*“ (Matějček, 1994, s. 25) Matějček vyjmenovává pět základních potřeb, které již byly představeny z pohledu vědy. Za prvé je to potřeba náležitého přísunu podnětů zvenčí. Za druhé se jedná o potřebu smysluplného světa, kdy musí být v podnětech určitý řád a smysl. Další potřebou je potřeba životní jistoty. Pokud dítě ztratí jistotu, tak začne pociťovat strach či úzkost, což může vést ke společensky nežádoucím jevům. Za čtvrté se jedná o potřebu uznání a vlastní společenské hodnoty. Poslední pátou potřebou je životní perspektiva či otevřená budoucnost. Uspokojování této potřeby dítěti umožňuje se těšit na budoucnost. (Matějček, 1994, s. 25–26) „*Typické pro děti v dětských domovech například je, že nemají na co se těšit a o co se snažit.*“ (Matějček, 1994, s.26)

Velký rozdíl v uspokojování potřeb mezi dětským domovem a rodinným prostředím je to, že „*dospělí vychovatelé nejsou jenom uspokojovatelé potřeb svých dětí.*“ (Matějček, 1994, s.26) V empirické části práce se budu zabývat potřebami bezpečí a životní jistoty, sociálními potřebami, smysluplností života a biologickými potřebami. Tyto potřeby na základě odborné literatury jsem vyhodnotila jako potřeby základní, které se objevují u dětí v rodinném i ústavním prostředí a měly by být reflektovány a naplňovány s ohledem na vnitřní a vnější interakce prostředí a sociální kapitál jednotlivce.

Dětský domov jako systémové zařízení musí mít pro dětské klienty vypracované zásady standardů kvality péče o děti, které napomáhají k nasycení jejich potřeb. „*Pro každý jednotlivý standard platí zároveň osm základních zásad:*

1. *Péče je realizována v souladu s nejlepším zájmem dítěte, s ohledem na jeho věk, rozumové schopnosti, duševní a tělesný zdravotní stav a rodinný kontext.*
2. *Péče je realizována v souladu s individuálními potřebami dítěte.*
3. *Péče směřuje k rozvoji samostatnosti, aktivní účasti dítěte ve společnosti, k posilování sebevědomí, identity dítěte a k rozvoji tělesných a duševních, citových a sociálních dovedností dítěte.*
4. *Péče splňuje požadavky na poskytování péče podle zákona č. 109/2002 Sb.*
5. *Péče je v souladu s principem rovného přístupu k dětem, (...)*
6. *Péče zajišťuje naplňování práv dětí.*
7. *Péče vychází z aktuálních odborných poznatků.*
8. *Zařízením deklarované postupy jsou naplňovány v praxi.*“ (Myšková, 2018, s.34)

3.3 Možnosti mapování a vyhodnocování potřeb dítěte

Tato podkapitola je věnována různým technikám mapování potřeb a samotnému vyhodnocování, jelikož tato fáze je nedílnou součástí analýzy potřeb dítěte. Podkapitola je zde zařazena pro nastínění práce s potřebami, jelikož ve výzkumné části práce je taktéž analýza a interpretace potřeb.

„Zásadní fází celého procesu je samotné zjišťování potřeb dítěte.“ (Racek, Solařová, Svobodová, 2014, s.14) Jak již bylo zmiňováno, tak zjišťování potřeb se budu prakticky věnovat v empirické části práce, a proto jsem se rozhodla představit i různé možnosti, jak mapovat potřeby dítěte.

Zjišťování či mapování potřeb dítěte se může provádět různými technikami s ohledem na věk a psychiku dítěte. Zajímavou technikou pro mapování potřeb dítěte je využití karet, může se jednat o karty dixitové, terapeutické či karty emocí. Pointou těchto karet je to, že dítě si vybere libovolnou kartu, která ho zaujme svou ilustrací a následně o té kartě hovoří. Dítě pak odpovídá na otázky sociální pracovnice a ta analyzuje a vyhodnocuje na základě získaných informací od dítěte jeho pocity a potřeby. Další vhodnou technikou na mapování potřeb jsou plyšáci či přímo Emušáci. Při práci s plyšáky či maňásky si sociální pracovník i dítě vybere svého plyšáka či maňásku, které si současně pojmenují. Sociální pracovník pak s dítětem mluví skrz medium, přičemž dítě většinou ztratí zábrany a snadněji se mu komunikuje o svých emocích a potřebách. Maňásky lze

také využít na sehrání situačních scének, které se dějí v okolí dítěte a sociální pracovník o nich chce zjistit více informací. Jako další zajímavou techniku mapování potřeb bych ráda představila omalovánku lodi. Sociální pracovnice ukáže dítěti několik obrázků lodí a dítě si jeden obrázek vybere. Následně se sociální pracovnice začne dítěte doptávat, z jakého důvodu si vybralo takovou loď. Sociální pracovnice dítěti vysvětlí, že kotva značí bezpečí a jistoty, žraloci kolem lodi znamenají nebezpečí či něco co té lodi ubližuje, kormidlo ukazuje směr, plachty představují nové nápady a okna lodi představují lidi, které si dítě může vzít s sebou na cestu. Sociální pracovnice pak díky této technice mapování potřeb a doptávání se může zjistit, jak je naplňována potřeba bezpečí a jistoty, potřeba lásky a sounáležitost, potřeba otevřené budoucnosti a mnohé další. Zároveň sociální pracovnice může zjistit obavy a potřeby dítěte, které nejsou naplňovány.

Vyhodnocování potřeb dítěte patří k základním metodám práce s nejen ohroženým dítětem. „*Jako východisko pro hodnocení situace dítěte může sloužit přehled jeho potřeb.*“ (Matoušek, Pazlarová, 2010, s.125) Oldřich Matoušek a Hana Pazlarová uvádí několik různých, a přitom podobných potřeb vycházejících z různých autorů, díky kterým se dají vyhodnotit potřeby dítěte. V bakalářské práci představím pouze pár potřeb, jelikož se jich hodně opakuje s potřebami, které jsem zmínila v předchozích kapitolách. Jedná se například o potřeby fyzického zdraví a tělesného rozvoje, duševního a citového rozvoje, vztahů s druhými a osobnostního rozvoje a duchovního rozvoje. V neposlední řadě je nutné připomenout potřebu bezpečí, potřebu učit se, potřebu začlenění a potřebu udržovat vazbu na původní rodinu. (Matoušek, Pazlarová, 2010, s.125-126) S naplňováním potřeby udržování vazby s biologickou rodinou pomáhá klientům dětského domova právě sociální pracovnice, která se zákonnými zástupci klientů komunikuje a domlouvá různé návštěvy a pobyty. Sociální pracovnice se snaží apelovat jak na dětské klienty, tak i na jejich rodiče, aby spolu byli v pravidelném vzájemném kontaktu.

Vyhodnocování potřeb dítěte probíhá pomocí systému OSPOD a jeho IPODu (individuální plán na ochranu dítěte). „*Podrobné vyhodnocování potřeb dítěte směřuje k naplnění těchto cílů:*

- *objasnit a identifikovat potřeby dítěte a jeho rodiny a ověřit jejich naplňování,*
- *zjistit silné stránky rodičů/pečovatelů při péči o dítě a nalézt vhodné formy podpory tam, kde rodičovská kapacita nedostačuje k naplňování potřeb dítěte,*

- *zhodnotit situaci dítěte v širším kontextu (komunita, širší rodina),*
- *najít zdroje podpory pro rodinu mimo domácnost (širší rodina, služby v komunitě apod.)*
- *vytvořit společně individuální plán řešení situace pohroženého dítěte.*“ (Racek, Solařová, Svobodová, 2014, s.8)

Vyhodnocování má několik základních principů, kterými by se mělo řídit. Vyhodnocení potřeb je založeno na informacích a na důkazech. Jedná se o proces zaměřený na dítě, kdy bezpečnost dítěte je nejdůležitější. Dalšími principy jsou informovanost, spolupráce, podpora, individualita, transparentnost, a celostní přístup. (Racek, Solařová, Svobodová, 2014, s.8) „*Zásadní fází celého procesu je samotné zjišťování potřeb dítěte.*“ (Racek, Solařová, Svobodová, 2014, s.14) Jak již bylo na začátku této podkapitoly zmiňováno, tak zjišťování potřeb se budu prakticky věnovat v empirické části práce.

4 Shrnutí teoretické části

Teoretická část práce se nejprve věnovala rodinnému prostředí. V této části práce byla představena definice rodiny a vymezeno její postavení. „*Rodina má pro zdravý vývoj jedince nesmírný význam, plní v tomto kontextu široké spektrum funkcí a rolí, a je proto vnímána jako naprosto unikátní prostředí. O obecném respektu k významu rodiny svědčí nepřímě i to, že společnost ji bere ve svou ochranu a vyjadřuje tento svůj postoj formálně i fakticky v podobě zákona.*“ (Procházka, 2012, s. 101). Dále byl představen pojem ohrožená rodina a nastíněny metody a nástroje sociální práce, která s ní pracuje. Matoušek „*termín ohrožená rodina užívá pro rodinu, která má vážné těžkosti ve vnitřních, resp. vnějších interakcích.*“ (Matoušek, Pazlarová, 2016, s.15) Dále byl stručnou formou popsán systém péče o ohrožené dítě. Působení OSPOD upravuje zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí. *Také byly představeny různé formy náhradní rodinné péče a náhradní ústavní péče.* Matoušek a Pazlarová uvádí, že dětský domov je institucí, jejímž cílem je zajišťovat ústavní výchovu, která byla soudně nařízena dětským klientům. Věkové rozpětí klientů je od 3 do 18let věku dítěte. (Matoušek, Pazlarová, Šabatová, et al, 2009, s.15) Z legislativy je důležité znát, že dětský domov definuje § 12 zákona č. 109/2002 Sb., neboli Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve

školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních. Pro další výzkumné šetření je relevantní zejména význam pojmu potřeby a typologie potřeb. Nejprve vysvětlím definici pojmu potřeby, kdy se jedná o „stav charakterizovaný dynamickou silou, která vzniká z pocitu nedostatku nebo přebytku, touhou něčeho dosáhnout v oblasti biologické, psychologické, sociální nebo duchovní.“ (Šamánková,2011, s.12) Typologie potřeb se liší dle jednotlivých autorů. Jednotlivé potřeby se však prolínají. Základní typologie potřeb je Maslowova pyramida potřeb, kam se řadí potřeby fyziologické, potřeby jistoty a bezpečí, potřeby náležitosti a lásky a potřeby sebeaktualizace. V empirické části práce se budu zabývat konkrétními potřebami. Bude analyzována potřeba bezpečí a životní jistoty, sociální potřeba, potřeba smysluplnosti života, a biologická potřeba zaměřená na stravu.

III. Empirická část práce

V předchozí kapitolách, které byly věnované teoretické části byla problematika naplňování potřeb dětí umístěných v dětském domově pojata z hlediska problematiky rodinného prostředí, kdy byly vysvětleny pojmy ohrožená rodina a ohrožené dítě. Dále bylo poukázáno na důležitost citové vazby. Následně byla zmíněna sociální práce s ohroženou rodinou a s ní související systém péče o ohrožené dítě. Na hlavní kapitole s tématem rodinného prostředí navazuje kapitola zabývající se náhradní péčí o dítě, ve které byly představeny možnosti náhradní rodinné péče a institucionální náhradní péče. V institucionální náhradní péči byl podrobněji popsán dětský domov, jelikož v této instituci bylo vykonáváno výzkumné šetření. Poslední hlavní kapitola teoretické části se věnovala problematice potřeb dětí v rodinném prostředí a prostředí dětského domova. V této kapitole byly představeny potřeby dítěte, na které navazovalo mapování a vyhodnocování potřeb dítěte.

Tato část práce je věnována výzkumnému šetření. Empirická část práce je členěna do několika hlavních kapitol, které jsou dále strukturovány. Kapitoly jsou strukturovány tak, aby byly ve vztahu určité provázanosti. Na konci empirické části bakalářské práce je interpretace a závěr výzkumného šetření. Úvodní kapitola empirické části se věnuje metodice výzkumu. Je zde představen hlavní cíl výzkumného šetření včetně dílčích cílů výzkumného šetření a tazatelských otázek. Dále je tu představena výzkumná strategie, informace o výzkumném souboru, průběh šetření, způsob zpracování získaných informací a reflektovaná rizika vyplývající z daného šetření. Následující kapitola se zaměřuje na popis a interpretaci výsledků, přičemž tato kapitola vychází ze samotného výzkumného šetření a navazuje na úvodní kapitolu. Poslední kapitolou před samotným závěrem celé práce je shrnutí dosažených výsledků z celého výzkumného šetření na základě hlavního cíle včetně jeho dílčích cílů a tazatelských otázek. Na samotném konci empirické části práce se nachází závěr, který obsahuje reflexi celého výzkumného šetření včetně dosažených výsledků, diskuzi k výsledkům a jejich nejasnostem a další náměty i s doporučeními pro organizaci, ve které samotné výzkumné šetření probíhalo.

5 Metodika výzkumu

V této kapitole je představen cíl výzkumného šetření, transformace dílčích výzkumných cílů a tazatelských otázek v podobě transformační tabulky, zvolená strategie výzkumného šetření, charakteristické informace o výzkumném souboru, způsob zpracování získaných informací, a nakonec rizika ovlivňující kvalitu výzkumu.

5.1 Hlavní cíl a dílčí cíle výzkumného šetření

Nejprve představím cíl výzkumného šetření. **Hlavním cílem bakalářské práce je zjistit, jak děti pobývající v dětském domově vnímají naplňování svých potřeb.** Cílem empirické části je na základě polostrukturovaných rozhovorů zjistit pohled klientů a klientek dětského domova na tuto problematiku a reflektovat jejich návrhy ke zlepšení v oblasti naplňování potřeb v dětském domově. Pro připomenutí významu tohoto výzkumného šetření pro praxi zde uvedu ještě jednu aplikační cíl. **Aplikačním cílem je identifikovat, kde jsou příležitosti a výzvy v naplňování potřeb dětí umístěných v dětském domově pro potřeby v sociální praxi.** Empirická část práce bude sloužit pro sociální pracovníci dětského domova, ve kterém probíhalo výzkumné šetření, jako výzkum spokojenosti dětských klientů v naplňování jejich potřeb v dětském domově. Přínosná bude především část s návrhy na zlepšení v této problematice.

Hlavní cíl je transformován do několika dílčích cílů. Potřeby byly do dílčích cílů vybrány na základě inspirace z použité literatury v teoretické části práce ve třetí hlavní kapitole věnující se potřebám. Jedná se o **potřebu životní jistoty a bezpečí, sociální potřebu (socializace), potřebu smysluplnosti života, biologickou potřebu (dostatečná a kvalitní strava).** **HC: Zjistit, jak děti pobývající v dětském domově vnímají naplňování svých potřeb.** Hlavní cíl je zaměřený na děti pobývající v dětském domově. V dětském domově existuje skupina dětí, která se pohybuje na pomezí rodiny a ústavní péče – resp. je v ústavní péči a rodinu navštěvuje. Dochází zde k prolínání těchto vlivů na dítě i ve smyslu uspokojování jeho potřeb. Z tohoto důvodu jsou v dílčích cílech zkoumány v různém poměru oba typy prostředí. **DC1: Zjistit, jak je naplňována potřeba životní jistoty a bezpečí.** Tento první dílčí cíl se věnuje oběma typům prostředí, jelikož potřeba bezpečí a jistoty je důležitým aspektem jak v rodinném, tak v ústavním prostředí. **DC2: Zjistit, jak je naplňována sociální potřeba (socializace).** Druhý dílčí cíl zkoumá rodinné i ústavní prostředí. Jelikož informanti se zapojují do společnosti nejen v ústavním

prostředí, ale zapojují se i v jejich rodinném prostředí. **DC3: Zjistit, jak je naplňována potřeba smysluplnosti života.** Třetí dílčí cíl je zaměřený na smysluplnost života. Tento dílčí cíl se zaměřuje na smysluplnost života v ústavním prostředí dětského domova, jelikož děti pobývající v dětském domově pobývají velkou část svého času v ústavním prostředí, a ne v prostředí rodinném. **DC4: Zjistit, jak je naplňována biologická potřeba (dostatečná a kvalitní strava).** Čtvrtý dílčí cíl se zaměřuje na potřebu kvalitní a dostatečné stravy. Tento dílčí cíl je zaměřený pouze na ústavní prostředí dětského domova. Děti pobývající v dětském domově se většinu svého času během pobytu stravují v dětském domově. Pro lepší orientaci je níže uvedena transformační tabulka, která obsahuje aplikační cíl, hlavní cíl práce, dílčí cíle a tazatelské otázky na kterých byl polostrukturovaný rozhovor vystavěn.

APLIKAČNÍ CÍL	HLAVNÍ CÍL	DÍLČÍ CÍLE	TAZATELSKÉ OTÁZKY
		1. Zjistit, jak je naplňována potřeba životní jistoty a bezpečí	Jakým způsobem se dělíš se svými radostmi a starostmi? Můžeš se někomu svěřit? Když si představíš loď, tak ta má kotvu, aby ji v případě nějakých vln či nebezpečí udržela. Jak vypadá tvoje kotva? Jaké pocity zažíváš, když jsi

			<p>v dětském domově a jaké když jsi doma s rodinou?</p> <p>V jaké situaci se cítíš nejlíp? Je něco, co by ti mohlo pomoci v tomto tématu?</p> <p>Máš nějaký návrh na to, aby si se cítil líp?</p>
		<p>2. Zjistit, jak je naplňována sociální potřeba(socializace)</p>	<p>Jak vypadá tvůj volný čas, když ho trávíš s ostatními? Jak se zapojuješ do skupinových aktivit v dětském domově?</p> <p>Jak trávíš rád/a čas s ostatními? Jak se cítíš v kolektivu při trávení volného času? Je něco, co bys udělal jinak, aby ti bylo víc fajn?</p>

<p>Identifikovat kde jsou příležitosti a výzvy v naplňování potřeb dětí umístěných v dětském domově pro potřeby v sociální praxi.</p>	<p>Zjistit, jak děti pobývající v dětském domově vnímají naplňování svých potřeb.</p>	<p>3. Zjistit, jak je naplňována potřeba smysluplnosti života.</p>	<p>Jak probíhá tvůj běžný den v dětském domově? Jak by vypadal tvůj ideální den v dětském domově? Jakým aktivitám se věnuješ ve svém volném čase? Jaké aktivity, kterým se věnuješ v dětském domově tě baví? Jak bys zlepšil své aktivity v dětském domově, aby tě naplňovaly</p>
		<p>4. Zjistit, jak je naplňována biologická potřeba (dostatečná a kvalitní strava)</p>	<p>Můžeš mi popsat, jak vypadá tvé každodenní stravování v dětském domově? Jak to tady chodí s jídlem? Jakým způsobem se</p>

			zapojuješ při přípravě jídel? Jaké rituály týkající se jídla tu máte? Je něco, co bys chtěl v jídlu či při jeho přípravě zlepšit? Jak bys chtěl zlepšení udělat?
--	--	--	--

5.2 Výzkumná strategie a technika sběru informací

Pro výzkumné šetření jsem se rozhodla zvolit kvalitativní strategii zkoumání. Hendl uvádí, že pro kvalitativní výzkum je typické „*hloubkové studium jednotlivých případů, nejruznější formy rozhovorů a kvalitativní pozorování.*“ (Hendl, 2005, s.63) Právě kvůli hloubkovému studiu jsem se rozhodla využít kvalitativní strategii zkoumání. Tato kvalitativní strategie výzkumného šetření byla realizována pomocí polostrukturovaného rozhovoru v sociálním prostředí informantů. Použitím této metody se snažím porozumět pohledu informantů z výzkumného vzorku na téma naplňování jejich potřeb v rodinném a ústavním prostředí. Tento typ rozhovoru byl zvolen z toho důvodu, že je flexibilní a jednoduše ho lze přizpůsobit vzniklé situaci během výzkumného šetření, což vnímám jako jeho výhodu. Jako nevýhody polostrukturovaného rozhovoru jsem objevila časovou náročnost průběhu jednotlivých rozhovorů a jejich následné zpracování. Dále byla nevýhodou i psychická náročnost, kdy jsem se snažila aktivně motivovat informanty ke květnatějším odpovědím, přičemž informanti často odpovídali jednoslovně či nejednoznačně. Dále jsem jako nevýhody vnímala aktivní naslouchání, vymyšlení otevřených otázek a pružné reagování na nastalou situaci při rozhovoru, kdy informanti byli uzavření a nesoustředění. „*Plán výzkumu má pružný charakter. To znamená, že plán výzkumu se z daného základu rozvíjí, proměňuje a přizpůsobuje podle okolností a dosud získaných výsledků.*“ (Hendl, 2005, s.63) Výzkumnou strategii jsem zvolila na základě vhodné realizace přímo v přirozeném prostředí informanta s důrazem na osobní přístup. Dle Hendla je cílem kvalitativní strategie zkoumání „*získat popis zvláštností případů,*

generovat hypotézy a rozvíjet teorie o fenoménech svět“. (Hendl, 2005, s.63) Výzkumník nejprve shromáždí dostatečné množství dat od informantů a poté pátrá po pravidelnostech vyskytujících se jevů. (Švaříček, Šedřová, 2007, s. 24)

Výzkumné šetření probíhalo v dětském domově, který se nachází v Královéhradeckém kraji. Fungování dětského domova jsem popsala v teoretické části práce. Jak jsem již uvedla výše, tak jsem nejprve oslovila sociální pracovníci a ředitele dětského domova, kteří mi umožnili provést výzkumné šetření. Následně jsem sociální pracovníci vysvětlila cíl mého zkoumání a podle toho jsem s ní vytipovala informanty, kteří následně tvořili výzkumný soubor. Rozhovory probíhaly vždy na pokoji konkrétního dítěte, se kterým byl rozhovor v danou chvíli realizován. Všichni informanti byli před realizací rozhovoru seznámeni s cílem výzkumného šetření. Dále jsem jim vysvětlila způsob realizace samotného výzkumného šetření a ujistila je, že se jedná o zcela anonymní rozhovory. Rozhovory probíhaly nejčastěji v délce kolem čtyřiceti minut. Reflektuji, že rozhovor pro kvalitativní metodu výzkumného šetření by měl ideálně probíhat čtyřicet pět až šedesát minut, ale vzhledem ke komunikační bariéře a citlivosti tématu to nebylo možné. Snažila jsem se informantů empaticky doptávat pomocí otevřených otázek, vysvětlovat jim podrobněji tazatelské otázky a formulovat je jiným způsobem pro jejich lepší pochopení a získání potřebných informací. Odpovědi všech informantů jsem prováděla pomocí chronologického záznamu jejich výpovědí. S touto formou zápisu všichni zúčastnění souhlasili. Chronologický zápis jednotlivých výpovědí byl náročný. Po realizaci všech polostrukturovaných rozhovorů jsem provedla jejich analýzu.

5.3 Tvorba výzkumného souboru

Výzkumný soubor empirického šetření se zúčastnilo sedm dětí pobývajících v dětském domově, které jsou v kontaktu se svým rodinným prostředím. Výzkumný soubor tvoří malý počet informantů, což je typické pro kvalitativní metodu výzkumného šetření. Děti z výzkumného souboru byly ve věkovém rozmezí třetí až deváté třídy základní školy. Výzkumný soubor obsahoval pět informantek a dva informanty. Všichni informanti z výzkumného souboru pobývají ve stejném dětském domově v Královéhradeckém kraji. Část dětí tvořící výzkumný soubor navštěvuje speciální školu v areálu dětského domova. Pro získání informantů do výzkumného souboru jsem oslovila

sociální pracovníci dětského domova a ředitele dětského domova, kteří mi umožnili tento výzkum zrealizovat. Konkrétní informanty a informantky pro výzkumný soubor jsem se sociální pracovníci předem vytipovala kvůli citlivosti tématu. Zároveň jsem se sociální pracovníci vytipovala děti, které jsou komunikačně zdatnější a otevřenější. Bohužel i přes předem vytipované informanty, byla poměrná část dětí z výzkumného souboru uzavřená a měla problém s komunikací.

5.4 Etika a rizika výzkumu

Reflexi rizika výzkumného šetření vidím především v nemožnosti použití záznamu rozhovorů na diktafon. Provedla jsem však zápis chronologicky s výpovědí jednotlivých informantů. Další riziko výzkumu vnímám v délce rozhovoru vzhledem k jeho průběhu. Jak jsem již zmiňovala, tak v rámci citlivosti tématu jsem se snažila o střídme doptávání. Největší riziko výzkumu spatřuji v problému s komunikací jednotlivých informantů a informantek, kteří mi častokrát odpovídali jednoslovně či nejednoznačně. S tímto rizikem se dá pracovat a použít i jednoslovné odpovědi pro analýzu a následnou interpretaci získaných informací. Informanti byli také často nesoustředění, protože na ně byl rozhovor příliš dlouhý. Dalším z rizik by mohla být i má zkušenost a informovanost o jednotlivých informantech a informantkách z působení mé praxe v dětském domově, ale díky reflexi tohoto rizika se domnívám, že mě nijak neovlivnilo.

6 Interpretace získaných informací z výzkumného šetření

Tato kapitola bude obsahovat popis a interpretaci výsledků výzkumného šetření, které bylo provedeno kvalitativní formou polostrukturovaných rozhovorů. Při analýze byly vytvořeny čtyři kategorie a k nim několik kódů na základě jednotlivých výpovědí informantů. Pro autentičnost a důvěryhodnost výsledků jsou zde použity přímé citace informantů, které jsou uvedeny kurzívou a v uvozovkách. Dále budu zpracovávat interpretace získaných informací postupně dle jednotlivých dílčích cílů.

6.1 Interpretace získaných informací

Tato podkapitola bude popisovat analýzu získaných informací. *„Specifikem vyhodnocování dat kvalitativní metodou je různorodost, jako jsou i získané údaje samy. Kvalitativní údaje se urovnávají, pořádají a z části i třídí, nikoli najednou, po ukončení*

terénních prací, nýbrž postupně jich při jejich průběhu“ (Reichel, 2008, s. 165). Při analýze získaných dat je důležitá jejich transkripce. Transkripce je postup, během kterého se získané informace upravují do takové podoby, která bude k prospěchu pro další a snazší zpracování. Informace získané pomocí kvalitativní strategie jsou rozsáhlá a mohou v sobě obsahovat i zbytečné informace. Tyto informace je možné vynechat a tím získaný materiál udělat jednodušší a přehlednější. (Hendl, 2005, s. 209). Pro samotnou analýzu informací jsem využila metodu kódování. *„Kódování obecně představuje operace, pomocí nichž jsou údaje rozebrány, konceptualizovány a složeny novým způsobem. Při otevřeném kódování je text jako sekvence rozbit na jednotky, těmto jednotkám jsou přidělena jména a s takto nově pojmenovanými (označenými) fragmenty textu potom výzkumník dále pracuje.“* (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 211). Při analýze rozhovorů se vytvoří systém s kategoriemi a postupně se hledají činitelé dané kategorie“ (Hendl, 2005, s. 133). Informace z polostrukturovaných rozhovorů byly rozděleny do tematických kategorií a dále k nim byly přiřazeny individuální kódy na základě získaných informací. Konkrétní kategorie a kódy jsou sepsány u jednotlivých interpretacích vztahujících se ke konkrétnímu dílčímu cíli. Jeden z využitých rozhovorů je k nahlédnutí v příloze A. Zbylé rozhovory jsou uloženy v mém osobním archivu dokumentů.

6.2 Interpretace vztahující se k prvnímu dílčímu cíli

První kategorie, která se nazývá **bezpečí** se vztahuje k prvnímu dílčímu cíli, který má zjistit, jak je naplňována potřeba životní jistoty a bezpečí. **Kódy** pro tuto kategorii jsou **matka, kamarád, sourozenci, vychovatel**.

Děti pobývající v dětském domově mají zkušenost s rodinným i ústavním prostředím. Z toho vyplývá, že se u nich projevují citové vazby ke svým zákonným zástupcům a svým rodinným příslušníkům. Tato vazba se projevila i v jejich odpovědích v první kategorii týkající se bezpečí. Všichni z dotazovaných navštěvují své rodinné prostředí a jsou s ním v kontaktu, i přestože aktuálně pobývají v dětském domově. Někteří informanti jsou umístěni v dětském domově i se svými sourozenci. Pokud jsou v dětském domově sourozenci tak pobývají společně na stejné rodinné skupině. Z tohoto důvodu se i jejich vazby na rodinné příslušníky promítly v jejich odpovědích. **Informantka 1:** *„Tak snažím se hlavně bavit s někým a vždycky mi pomůže máma“* Z rozhovorů také vyplývá, že se dotazovaní raději svěřují s osobnějšími informacemi svým rodičům či rodinným příslušníkům, přičemž se nejčastěji svěřují matce či babičce. Často se svěřují také svým

sourozencům, se kterými pobývají na stejné rodinné skupině. Blízký vztah si informanti vytvořili také s některými dalšími dětmi pobývajících v dětském domově, se kterými jsou v přátelském vztahu. Z toho vyplývá, že se s některými osobními informacemi dělí se svými kamarády či kamarádkami, kteří pobývají taktéž v dětském domově. Neznamená to však, že informanti jsou se svými blízkými přáteli na stejné rodinné skupině. Informanti tedy více důvěřují svým rodinným příslušníkům a kamarádům než vychovatelům/vychovatelkám dětského domova. **Informantka 4:** „*O pocity se dělím většinou s kámoškou a něco řeknu svojí mladší sestře, jinak nikomu.*“ S méně osobními informacemi jako je prospěch se informanti dělí s vychovatelem/vychovatelkami. Informanti se rádi dělí s vychovatelem či vychovatelkami, pokud dostanou dobrou známku ve škole. Informanti se s informacemi o prospěchu v dětském domově dělit musí. **Informantka 7:** „*Svěřuju se bráchoj. Když dostanu dobrou známku, tak se pochlubím tetě nebo strejdovi na skupině.*“ Zároveň z rozhovorů vyplynulo, že se informanti svěřují vychovatelům či vychovatelkám v případě, že je někdo v dětském domově obtěžuje svým chováním. **Informant 6:** „*Když mě někdo trápí tak to řeknu tetě nebo strejdovi*“. Jako bezpečnou oporu dotazovaní většinou uvedli své rodinné příslušníky, a nikoliv zaměstnance dětského domova. Zajímavé je, že dotazovaní uváděli pouze matku či babičku a sourozence. O otci jako jejich opoře se informanti nezmiňovali. **Informantak1:** „*Tady v dětsáku nikoho nemám. Doma mám mámu a babičku.*“ Z rozhovorů také vyplývá, že mají informanti v dětském domově smíšené pocity, ale pocit strachu se u nich v kontextu pobytu v dětském domově neobjevuje, naopak dětský domov přijali jako další místo v kontextu bydlení. **Informantka 4:** „*Cítím se tu bezpečně.*“ **Informantka 7:** „*Jsem smutná, protože se mi stýská, ale jsem taky veselá, protože se o mě může někdo postarat.*“ Z rozhovorů na dotaz zlepšení situace vyplývá, že by informanti nic zásadního nezměnili. Pouze by si přáli mít na své skupině svého oblíbeného kamaráda či kamarádku, pokud u nich na skupině není. **Informantka 5:** „*Asi nic. Možná bych tu chtěla mít víc holek a kamarádku.*“

Z prvního dílčího cíle vyplývá, že se dotazovaní v dětském domově cítí bezpečně, avšak jako oporu vnímají svou matku či jiného rodinného příslušníka. V zaměstnancích z ústavního prostředí nenalézají důvěru.

6.3 Interpretace vztahující se ke druhému dílčímu cíli

Druhá kategorie s názvem **začlenění** se věnuje sociálním vztahům v kolektivu. Tato kategorie vychází z cíle, který má zjistit, jak je naplňována sociální potřeba (socializace). K této kategorii bylo vytvořeno **několik kódů**, kterými jsou **deskové hry, sportovní aktivity, výlety a komunikace s vrstevníky**.

Informanti tráví svůj čas v ústavním i rodinném prostředí a v obou těchto typech prostředí vstupují do nejrůznějších interakcí. Důležité je říct, že aktuálně tráví informanti více času v dětském domově, jelikož zde aktuálně pobývají, ale nějaký čas tráví i ve svém rodinném prostředí. Z rozhovorů vyplývá, že v obou typech prostředí tráví čas s ostatními podobným způsobem. V rodinném prostředí však mají více možností, jakým způsobem budou vstupovat do interakcí s ostatními, protože nejsou ovlivněni řízenými aktivitami a režimem dětského domova. V dětském domově se do kolektivu musí informanti zapojovat. V rodinném prostředí se zapojovat informanti nemusí, jelikož v něm řízené aktivity nemají. Je teda zcela na jejich dobrovolnosti, jakým způsobem se zapojí. **Informantka 1:** „*Musím se zapojovat*“ **Informant 3:** „*Tak zapojuju se no, někdy mě to baví víc někdy míň, podle toho, co zrovna děláme.*“ V kolektivu dětského domova se zapojují nějakým způsobem do společných aktivit všichni, nejčastěji se zapojují při sportovních aktivitách či deskových hrách, které jsou řízené. Mimo řízené aktivity, které jsou společné, informanti uvedli, že se rádi setkávají i mezi sebou, jelikož si v dětském domově vytvořili přátele. **Informantka 2:** „*Bavíme se spolu s *****, koukáme na mobilu na videa, nebo se malujem.*“ Ne všichni si spolu v dětském domově rozumí, ale snaží se spolu nějakým způsobem vycházet. Obecně se v kolektivu dětského domova většina informantů cítí dobře. **Informantka 7:** „*Jsem na ně naštvaná, protože mě mlátí, ale někdy mám radost a baví mě s nima hrát deskovky a bavít se.*“ **Informantka 2:** „*Baví mě s nima jezdit na výlety a na různý pobyty. Byli jsme třeba v Peci pod Sněžkou, a to mě s nima bavilo. Byla totiž sranda.*“ Kolektiv v dětském domově je fungující a děti se spolu učí spolupracovat a tráví spolu svůj volný čas i mimo řízené aktivity. V rodinném prostředí se informanti do interakcí s ostatními zapojují nejčastěji pomocí sociálních sítí, telefonů či na společných procházkách a venkovních aktivitách. **Informantka 4:** „*Tak když nejsem doma, tak si píšu s kamarádkama přes messenger a když o víkendů přijedu domů, tak jdu s nima ven a tam spolu kecáme nebo hrajeme třeba fotbal.*“ Z rozhovorů

také vyplynulo, že se informanti vídají s větším množstvím lidí mimo dětský domov a s nimi i tráví raději svůj volný čas než s lidmi v kolektivu dětského domova.

Informanti vstupují do interakcí v obou typech prostředí podobně. Zásadní rozdíl je však v tom, že v dětském domově se do kolektivu musí zapojovat při řízených aktivitách, zatímco v rodinném prostředí to je zcela na jejich dobrovolnosti, s kým se setkávají a jak spolu tráví svůj volný čas.

6.4 Interpretace vztahující se ke třetímu dílčímu cíli

Třetí kategorie se nazývá **smysluplnost života**. Tato kategorie vychází z třetího dílčího cíle, který má zjistit, jak je naplňována potřeba smysluplnosti. Pro tuto kategorii bylo vytvořeno **několik kódů**, kterými jsou **režim, škola, mobilní telefon, počítačové hry a zájmové kroužky**. Kategorie se zabývá každodenním chodem dětského domova a aktivitami dětí ve volném čase. Třetí dílčí cíl a stejně tak třetí kategorie se zaměřuje na prostředí dětského domova, jelikož informanti aktuálně tráví většinu svého času v dětském domově.

Z rozhovorů vyplývá, že informanti mají nastavený režim, který respektují a vnímají ho jako každodenní součást pobytu v dětském domově. Do jejich režimu jsou zařazené domácí práce, jako jsou úklidy či přípravování jídel, ale i řízené aktivity nejčastěji sportovního charakteru. Na jejich režim dohlíží vychovatelé. **Informantka 4:** „*Ráno vstanu tak v 7 h, jdu si vyčistit zuby, pak se nasnídám, nachystám si svačimu a jdu do školy. Po škole máme oběd a jdem na skupinu. Pak jdem ven, když je hezky nebo do tělocvičny a něco hrajem nebo pracuju na zahradě. Pak máme svačimu. Potom si udělám úkoly, když nějaký jsou. Pak jdu dělat úklid podle toho, co mám zrovna na starost. Pak jsem na mobilu a pak je večere. Po večeri se většinou koukáme společně na film v televizi a pak jdem spát.*“ Z této informace lze říct, že mají informanti nastavený každodenní program, který ovlivňuje jejich vnímání. V domácích pracích se informanti pravidelně střídají. Z dalších rozhovorů vyplývá, že informanti svůj volný čas tráví nejčastěji na mobilním telefonu sledováním videí či hraním her. Rádi tráví svůj volný čas i na počítači při hraní počítačových her. Informantky také rády kreslí či vyrábí. Pokud něco nakreslí nebo vyrobí, tak tím často chtějí potěšit některé rodinné příslušníky a obdarují je svými výtvary. Další častou náplní jejich volného času jsou sportovní aktivity. Někteří informanti vnímají sportovní aktivity jako řízenou aktivitu, které se musí účastnit.

Sportovním aktivitám se věnují několikrát týdně. V pondělí mají informanti pravidelně sportovní kroužek v dětském domově. Ostatní dny se věnují odpoledne sportovním aktivitám v tělocvičně či v prostorách zahrady dle aktuálního počasí nebo sezónním pracím na zahradě. Překvapily mě odpovědi týkající se imaginace ideálního dne. V ideální den by totiž informanti šli rádi do školy a pokračovali v běžném režimu dětského domova. Škola informanty naplňuje a chodí do ní rádi. Informanty motivuje a naplňuje kladné hodnocení a dílčí školní úspěchy, kterými jsou známky či ústní pochvaly od pedagogických pracovníků. Informanti si neuměli představit zcela odlišné aktivity od těch každodenních v otázce imaginace ideálního dne. Většina informantů se nejprve ani nezamyslela nad tím, co by mohlo naplňovat jejich smysluplnost života. V této oblasti smysluplnosti života se objevilo ovlivnění informantů systémovým opatřením dětského domova pomocí režimu. **Informantka 2:** „*Nevím... Asi stejně. Šla bych do školy.*“ Obecně děti aktivity v dětském domově naplňují a nijak zásadně by je neměnily. Myslím si, že je to tím, že si neumí představit jiné možnosti smysluplnosti života a trávení svého volného času. Informanti uváděli, že by v ideální den chtěli mít více času na mobilní telefon. Někteří z informantů by se rádi věnovali jiným koníčkům mimo dětský domov. Nejčastěji se objevovaly zájmové aktivity, kterými jsou tanec, zpěv, hra na klavír či výtvarné kroužky. **Informantka 1:** „*Furt je to stejný a nikdy se to nezmění. Pořád hrajeme nějaký hry a musíme sportovat. (...) Chtěla bych chodit na street dance, protože mě baví tancovat. Taky bych chtěla chodit na zpěv a naučit se hrát na klavír.*“

Informace získané z rozhovorů dokazují, jak systém ovlivňuje chování, vnímání a přemýšlení informantů v oblasti smysluplnosti života. Nejraději informanti tráví svůj volný čas na mobilních telefonech a ve škole. Informantům chybí pestrost v nabídce jejich volnočasových aktivit v dětském domově.

6.5 Interpretace vztahující se ke čtvrtému dílčímu cíli

Čtvrtá kategorie kvalita stravování se zabývá kvalitou stravy a způsobem výběru jídla a vytvářením pokrmů v dětském domově. Tato kategorie je zaměřená pouze na dětský domov, jelikož děti pobývající aktuálně v dětském domově se nejvíce stravují právě v něm. Z kategorie vyplývají tyto kódy **tvorba jídelníčku, nákupy, ovoce, zelenina, vaření a oslavy.**

Z rozhovorů vyplývá, že informanti mají v dětském domově pestrou stravu, na jejímž výběru se sami podílí. Společně si na každé skupině vytváří jídelníček, podle kterého si sami připravují všechna jídla kromě obědů ve všední den. Ve všední den mají děti zajištěné obědy ve školních jídelnách. Po vytvoření jídelníčku, jedou děti společně s vychovateli nakoupit potraviny na celý týden v souladu se sepsaným jídelníčkem. Děti si před odjezdem na nákup napíší společně nákupní seznam a poté podle něj v obchodě nakupují. Informanti také sdělili, že starší děti v dětském domově mohou jezdit sami na malé nákupy. Při přípravě snídaní a svačín pomáhají starší děti či vychovatelé mladším dětem. O víkendu a ve svátcích si děti obědy vaří sami s pomocí vychovatelů či vychovatelek. Ve vaření večeří a obědů o víkendu se děti střídají podle toho, jakou mají službu. Někteří mají službu v kuchyni na přípravu jídel a jiní mají službu na úklid. Pokud děti chtějí vařit, i když službu nemají, tak se mohou po domluvě zapojit. **Informantka 4:** „*Jídlo si chystáme sami (...) někdy nám pomáhají vychovatelé.*“ Dále z rozhovorů vyplynulo, že mají informanti pravidelnou stravu, která se skládá z pěti či šesti jídel dle věku dítěte. Jídlo mají děti v dětském domově pravidelné a v dostatečném množství. Kuchyň a lednici mají děti po celou dobu k dispozici. **Informantka 2:** „*Máme snídaně, svačimu, oběd, svačimu, večeři a druhou večeři. (...) Můžu si dát na co mám chuť, máme jogurty, ovoce, šunky a různé druhy pečiva.*“ Během první večeře mají na skupinách hodnocení dne, protože se všichni sejdou u jednoho stolu a jí společně. **Informantka 1:** „*Můžeme si dát co a kdy chceme. Lednici máme normálně v kuchyni. No a přes týden máme obědy v jídelně a o víkendu si je připravujeme sami. Nemáme moc sladkostí, ale zase máme sladký pečivo. A ovoce a zeleninu máme furt.*“ Vitamíny mají děti v dětském domově z ovoce a zeleniny. Pokud má někdo ze členů skupiny narozeniny či svátek, tak pro něj ostatní připraví oslavu v podobě hostiny. **Informant 6:** „*Když má někdo narožky nebo svátek tak mu nachystáme oslavu. Připravíme obložený talíř a uděláme něco sladkého.*“ Jídlo v jídelničkách se na jednotlivých skupinách liší, jelikož si ho vybírají děti podle toho, co jim chutná a co zvládnou a chtějí uvařit. **Informantka 7:** „*Nejčastěji máme k večeři krupicovou kaši*“ **Informant 3:** „*Děláme si k večeři hodně chilli noc carne.*“ Většina informantů se shodla na tom, že jim stravování v dětském domově vyhovuje. **Informantka 5:** „*Nic mě nenapadá, jsem s jídlem tady spokojená.*“

Z rozhovorů vyplývá, že děti v dětském domově jsou s kvalitou jídla spokojeni. Děti jí v dětském domově pravidelně šestkrát denně a mají každodenní přísun vitamínů v podobě ovoce a zeleniny. Jídlo v dětském domově je pestré a sami se na něm podílí.

6.6 Shrnutí výsledků získaných z výzkumného šetření

V této podkapitole shrnu získané informace z výzkumného šetření. Výsledky prvního dílčího cíle, který měl **zjistit, jak je naplňována potřeba životní jistoty a bezpečí** zní, že informanti v dětském domově nepociťují strach a cítí se tu bezpečně, ale nemají oporu v zaměstnancích dětského domova. Zaměstnancům se svěřují pouze s nutnými informacemi, ale s emocemi se nesvěřují v dětském domově buď nikomu nebo pouze kamarádům či sourozencům. Informanti uvedli, že se nejvíce svěřují svým rodinným příslušníkům mimo dětský domov a vnímají je jako svou oporu.

Druhý dílčí cíl **zjišťoval, jak je naplňována sociální potřeba**. Z rozhovorů s informanty vyplynulo, že děti pobývající v dětském domově spolu tráví čas při řízených aktivitách. Většina informantů se do společných aktivit zapojuje. Dále z rozhovorů vyplývá, že se děti v dětském domově mezi sebou rádi setkávají ve svém volném čase a v kolektivu se cítí dobře, jak v ústavním, tak v rodinném prostředí. Jako návrh na zlepšení situace někteří informanti uvádí, že by chtěli být na rodinné skupině se svým kamarádem či kamarádkou. V rodinném prostředí vstupují do interakcí s ostatními jedinci nejčastěji přes sociální sítě a při venkovních aktivitách.

Výsledky třetího dílčího cíle, který měl **zjistit, jak je naplňována potřeba smysluplnosti života**, jsou zaměřeny na volný čas informantů v dětském domově, přičemž informanti nejčastěji popisovali režim chodu dětského domova. Informanti by nijak zásadně nezměnili běžný chod dětského domova a aktivity ve svém volném čase. Z rozhovorů vyplynulo, že by někteří informanti chtěli mít více možností, jak trávit svůj volný čas. Informanti také uvedli, že je naplňuje škola a rádi tráví svůj čas na mobilním telefonu. Z rozhovorů vyplynulo, jak jsou děti v dětském domově ovlivněny systémem.

Čtvrtý dílčí cíl **zjišťoval, jak je naplňována biologická potřeba (dostatečná a kvalitní strava)**. Z rozhovorů vyplynulo, že jsou informanti se stravováním v dětském domově spokojeni a zapojují se při přípravě jídel. Dále z rozhovorů vyplynulo, že mají každý den dostatek ovoce, zeleniny, mléčných výrobků a masných výrobků a na výběr ze sladkého a slaneého pečiva. Takže strava dětí v dětském domově je pestrá, přičemž na

skladbu jídelníčku dohlíží vychovatelé, kvůli jeho vyváženosti. Nikdo z informantů neuvěděl, že by měl v dětském domově hlad a něco mu ve stravě chybělo. Naopak se informanti shodli na tom, že mají velké množství ovoce a velký výběr pečiva. Informanti nemají návrhy na zlepšení kvality či množství pokrmů.

Z těchto dílčích cílů vyplývá i odpověď na hlavní cíl, který měl **zjistit, jak děti pobývající v dětském domově vnímají naplňování svých potřeb**. Děti v dětském domově se v něm cítí bezpečně, ale nenalézají v něm oporu. Oporu nalézají nejčastěji v prostředí rodiny. Sociální potřeby jsou u dětí naplňovány v obou typech prostředí. Na otázku smysluplnosti jsem nenalezla přímou odpověď, to poukazuje na jejich ovlivnitelnost systémem. Děti naplňuje škola, ale vidí nedostatky v možnostech trávení svého volného času. Biologická potřeba týkající se stravování je v dětském domově naplňována maximálně a děti na ni nemají co vytknout.

Pro aplikační cíl, který má **identifikovat kde jsou příležitosti a výzvy v naplňování potřeb dětí umístěných v dětském domově pro potřeby v sociální praxi**, z rozhovorů vyplývá, že je důležité participovat na zlepšení pestrosti volnočasových aktivit pro děti a na lepší a vyrovnanější složení rodinných skupin. Nejdůležitější je však najít způsob, jak se stát pro děti v dětském domově oporou.

Závěr, diskuse a doporučení

Téma bakalářské práce se zabývalo pohledem dětí pobývajících v dětském domově na naplňování svých potřeb v ústavním a rodinném prostředí. Uvědomuji si, že toto téma patří k tématům spíše tradičním, ale jeho hlavní význam vidím právě v přínosu pro instituci, ve které bylo prováděno výzkumné šetření. Téma může být přínosné i díky tomu, že na něj bylo nahlíženo skrze optiku naplňování potřeb dětí v těchto typech prostředí.

V teoretické části práce byla vysvětlena definice rodiny, dále byl popsán systém a sociální práce v tématu ohrožené rodiny, ohroženého dítěte, náhradní péče a potřeby dětí. Zároveň byl analyzován i konkrétní dětský domov, ve kterém probíhalo výzkumné šetření. Informace v teoretické části práce se opíraly o odborné zdroje. Výzkumné šetření se zaměřovalo na již konkrétní dětský domov. Kvalitativní výzkumná strategie se osvědčila kladně, jelikož díky polostrukturovaným rozhovorům byly zjištěny informace více do hloubky, i když reflektuji i jisté nevýhody použití kvalitativní strategie a polostrukturovaného rozhovoru, které jsem popsala v metodické části bakalářské práce. Zároveň jsem si vědoma toho, že výsledky v empirické části práce odpovídají lokálním podmínkám, a z tohoto důvodu není dobré tyto výsledky zevšeobecňovat. Výzkumné šetření našlo odpovědi na jednotlivé dílčí cíle a díky tomu i na cíl hlavní a aplikační. Odpověď na hlavní cíl jsem díky kvalitativním rozhovorům s informanty našla, nicméně reflektuji rizika výzkumu, které byly popsány v kapitole metodiky výzkumu. Z výzkumného šetření vyplývá, že děti pobývající v dětském domově se v něm cítí bezpečně. Oporu děti nalézají nejčastěji v rodinném prostředí. V rodinném i ústavním prostředí jsou naplňovány sociální potřeby podobným způsobem. V oblasti smysluplnosti života, jsou děti silně ovlivněny režimem a systémovými prvky. S kvalitou a pestrostí stravy jsou děti v dětském domově spokojené. Z výsledků pro aplikační cíl vyplývá, že je důležité participovat na zlepšení pestrosti volnočasových aktivit pro děti. Informanti by ocenili volnočasové aktivity se zaměřením na tanec a hudbu. Dále by si informanti přáli vyrovnanější složení rodinných skupin. Nejdůležitější je však najít způsob, jak se stát pro děti v dětském domově oporou. Při analýze jednotlivých rozhovorů jsem našla nedostatky, které by mohly být dále zkoumány. Doporučením pro další zkoumání této problematiky by mohlo být zjistit, jaké jsou důvody v oblasti nedostačené důvěry u dětí

v dětském domově k sociálním a pedagogickým zaměstnancům v konkrétním zařízení. Dále by mohlo být zajímavé zjistit, jak jsou děti pobývající v dětském domově ovlivněny svým rodinným prostředím ve vnímání naplňování svých potřeb.

Ze závěrů z výzkumného šetření je důležité zmínit, že dětský domov naplňuje velkou část potřeb dětí, kdy ani samotní informanti nenalezli velké množství námětů na zlepšení a uvedli, že se v dětském domově cítí dobře. Ústavní péče působí na děti v dětském domově bezpečným dojmem. Velký nedostatek však vidím v tom, že děti v dětském domově nemají důvěru v zaměstnance dětského domova, kterými myslím hlavně vychovatele a vychovatelky. Myslím si, že tato práce může být přínosná pro další pohled na transformaci dětských domovů a ukázat tak, že všechny dětské domovy nejsou jen špatné, jelikož tento dětský domov dokázal v dětech vyvolat pocit bezpečí, což je jedna z nejdůležitějších potřeb nejen u dětí. Lásku, oporu a péči rodinného prostředí dětem ústavní péče nenahradí.

Seznam použité literatury a dalších zdrojů

BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny: sociální práce s dysfunkčními rodinami*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-392-5.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, 2010. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2781-3.

HARTL, Pavel, HARTLOVÁ Helena. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-x.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

KRAUS, Blahoslav, *Základy sociální pedagogiky*. Vyd.1. Praha: Portál 2008, 215 s. ISBN 978-807-3673-833

KRAUS, Blahoslav. *Společnost, rodina a sociální deviace*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. Recenzované monografie. ISBN 978-80-7435-411-3.

LEVINE, Amir a Rachel HELLER. *Citové pouto: teorie attachmentu v partnerských vztazích: poznejte svůj typ citového pouta a najděte lásku*. Přeložil Jana KOVAŘOVICOVÁ, přeložil Michal STREK. [Praha]: Synergie, [2019]. ISBN 978-80-7370-503-9.

MASLOW, Abraham Harold. *Motivace a osobnost*. Přeložil Pavla LE ROCH. Praha: Portál, 2021. ISBN 978-80-262-1728-2.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2003. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-853-8.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.

MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. 98 s. Praha: Portál, 1994. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-85282-83-6.

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0697-2.

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí: dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3336-7.

MATOUŠEK, Oldřich a kol. 2005. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-002-X.

MATOUŠEK, Oldřich, Hana PAZLAROVÁ, Anna ŠABATOVÁ, Věduna BUBLEOVÁ, Alena VÁVROVÁ, Martina VANČÁKOVÁ, Jana FRANTÍKOVÁ a Renata JANIČKOVÁ, FOLDA, Jan, ed. *Systém náhradní péče o děti a mladistvé & následné péče o mladé lidi odcházející z náhradní péče v České republice: Situační analýza*. Praha: Sdružení SOS dětských vesniček, 2009. ISBN 978-80-254-4799-4.

MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní péče*. Vyd. 2. přeprac. a rozš. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-76-1.

MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. *Základy sociologie*. ISBN 80-85850-75-3.

MUCHA, Ivan. *Sociologie, základní texty*. Plzeň: vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 248 s. ISBN 978-807-3802-271

MYŠKOVÁ, Lucie. *Standardy kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče a standardy kvality služeb ambulantních středisek výchovné péče*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, 2018. ISBN 978-80-7481-222-4.

PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Vyd. 1. Grada: 2012. ISBN 978-80-247-3470

RACEK, Jindřich, Hana SOLAŘOVÁ a Alena SVOBODOVÁ. *Vyhodnocování potřeb dětí: praktický průvodce: metodika vyhodnocování*. Praha: Lumos Foundation, c2014. ISBN 978-80-260-5521-1.

REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-3006-6.

Singly Francois de.: Sociologie současné rodiny (Portál s.r.o., Praha 1999, ISBN 80-7178-249-1)

ŠAMÁNKOVÁ, Marie. *Lidské potřeby ve zdraví a nemoci: aplikované v ošetrovatelském procesu*. Praha: Grada, 2011. Sestra (Grada). ISBN 978-80-247-3223-7.

ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2012. ISBN 978-80-87455-14-2.

Zákony a přidružené dokumenty

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních

Úmluva o právech dítěte a související dokumenty. [Praha]: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2016. ISBN 978-80-7421-120-1.

Národní strategie ochrany práv dětí a Akční plán k naplnění Národní strategie. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. Praha, 2022 [cit. 2023-04-03]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/narodni-strategie-ochrany-prav-deti-a-akcni-plan-k-naplneni-narodni-strategie>

Internetové zdroje

BUBELOVÁ, Věduna, Alena VÁVROVÁ, Filip VYSKOČIL, Pavla POKORNÁ, Tereza LANDOVÁ a Veronika FIŠEROVÁ. *ZÁKLADNÍ INFORMACE O OSVOJENÍ (ADOPCI)* [online]. 4. přepracované vydání. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2018 [cit. 2022-12-09]. ISBN 978-80-87455-29-6. Dostupné z: https://nahradnirodina.cz/sites/default/files/zakladni_informace_o_osvojeni-1.pdf

BUBELOVÁ, Věduna, Jana FRANTÍKOVÁ, Filip VYSKOČIL, Alena VÁVROVÁ, Tereza LANDOVÁ, Pavla POKORNÁ, Tereza LANDOVÁ a Veronika FIŠEROVÁ. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručník* [online]. 4. přepracované vydání. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2018 [cit. 2022-12-09]. ISBN 978-80-87455-30-2. Dostupné z: https://nahradnirodina.cz/sites/default/files/zakladni_informace_o_pp-1.pdf

Příloha A – rozhovor

Informantka č.1

datum: 30.11.2022

čas: 10:35 - 11:34

Zapsala: Vyklická Kateřina

Výzkumník – (V)

Informantka – (I1)

V: *„Ahoj. Nejdřív ti vysvětlím, jak bude celý rozhovor probíhat a proč ho s tebou budu dělat. Jsi pro?“*

I1: *„Ahoj, dobře.“*

V: *„Studuju na vysoký škole sociální práci a abych mohla tu školu dodělat, tak potřebuju napsat bakalářku. Viš, co je bakalářka?“*

I1: *„Nevím.“*

V: *„Bakalářka je něco jako taková odborná knížka. Ta moje bakalářka bude zaměřena na dětský domov, a proto právě potřebuju ten rozhovor s tebou a s některými dalšími dětmi tady. Chtěla bych zjistit, jak jsou naplňovány potřeby dětí v dětském domově. V podstatě jde o to, jak se vám tady daří a jestli je něco, co byste chtěli třeba zlepšit nebo udělat jinak.“*

I1: *„Dobře“*

V: *„Ještě bych chtěla říct, že tenhle rozhovor je úplně anonymní. Nikdo se nedozví, že jsi mi na ty odpovědi odpovídala ty. Nikde nebude uvedeno tvoje jména a ani tenhle dětský domov. Takže se nemusíš ničeho bát. A když nebudeš chtít na něco odpovídat nebo ti nějaké otázky budou nepříjemné, tak to stačí říct a odpovídat na ně nemusíš. Jsi s tím v pohodě?“*

I1: *„Jo, dobrý a na jak dlouho to bude?“*

V: *„Většinou by měl být ten rozhovor na 45 minut, ale klidně může být delší, když mi toho budeš chtít říct víc. Budu ráda, když mi toho řekneš co nejvíc. Ještě bych chtěla*

řít, že si ty odpovědi budu zapisovat, abych pak věděla, co si mi řekla. Nevadí ti to? Souhlasíš s tím? “

I1: „Jako všechny odpovědi? “

V: „Ano, všechny odpovědi, ale nemusíš se bát nikomu je neukázu. Jak jsem říkala, tak to je anonymní a nikdo se nedozví, že si mi tyhle odpovědi řekla právě ty. Kdybys ale chtěla, tak můžu některé odpovědi ukázat sociální pracovníci, třeba ty, kde mi řekneš, co bys tady chtěla zlepšit nebo co se ti líbí a co ne. Ale to je na tobě. “

I1: „Dobře “

V: „Tak můžeme začít, nebo se chceš ještě na něco zeptat? “

I1: „Nic mě nenapadá, můžem. “

V: „Dobře. Tak nejprve ti vysvětlím, jak ten rozhovor bude probíhat. Dohromady to bude 20 otázek. Těch 20 otázek je rozděleno do 4 témat. Každé to téma má 5 otázek. První téma se týká bezpečí, a toho, jak se tu cítíš. Takže první otázka zní. Jakým způsobem se dělíš se svými radostmi a starostmi? “

I1: „No... Já ani nevím “

V: „Tak když se ti něco povede, když dostaneš třeba jedničku ve škole, nebo máš z něčeho radost, tak je někdo, komu to třeba řekneš? “

I1: „Tak snažím se hlavně bavit s někým a vždycky mi pomůže máma “

V: „Dobře, tak to je super, že to říkáš mámě. No a tady v dětsáku, máš někoho, komu se můžeš svěřit? “

I1: „Tak bavím se tady ještě s P “

V: „To je tvoje kamarádka? “

I1: „Jo, ale nejsme spolu na skupině. “

V: „Aha, tak to je škoda, že spolu nejste na skupině. “

I1: „To je no. “

V: „*No, a kromě P máš ještě někoho komu se můžeš svěřit? Co třeba vychovatelé?*“

II: „*No spíš ne. Jim se nedá věřit. Oni si všechno mezi sebou říknou.*“

V: „*Aha, to jsem nevěděla. A jak si zjistila, že si tady všechno mezi sebou říkají?*“

II: „*No prostě to tak je.*“

V: „*Dobře, tak to mě mrzí. Takže jim třeba neřekneš ani, když dostaneš nějakou pěknou známku?*“

II: „*Jo to jim povím, to musím.*“

V: „*No a co děláš, když tě něco trápí?*“

II: „*No to řeknu jen mámě nebo babičce.*“

V: „*A tady v dětsáku to nikomu neřekneš?*“

II: „*Možná vychovateli ...*“

V: „*Možná?*“

II: „*No, řeknu jim to.*“

V: „*Dobře, tak moc děkuju za odpověď. Když si představíš loď, tak ta má kotvu, aby ji v případě nějakých vln či nebezpečí udržela. Jak vypadá tvoje kotva? Máš nějakou?*“

II: „*Tady v dětsáku nikoho nemám. Doma mám mámu a babičku.*“

V: „*Ani tu kamarádku P?*“

II: „*Ne*“

V: „*Dobře. A jaké pocity zažíváš, když jsi tady v dětsáku?*“

II: „*Tak špatné pocity, myslím i jako nad špatnými věcmi a často brečím. Nejlip mi je doma.*“

V: „*Jak myslíš špatné věci? Ono je v pohodě se občas cítit blbě nebo si pobřečet.*“

II: „*Nebaví mě to tady. Každý den volám mámě nebo babičce.*“

V: „V jaké situaci se cítíš nejlíp? “

II: „No... Tak nejlíp se cítím s kamarádkou na skupině a chtěla bych být i s ní na skupině a na pokoji. Jinak se cítím dobře když jedu domů, většinou teď jezdím 1 za 14 dní.“

V: „Dobře a je ještě nějaká situace ve které se tu cítíš dobře?“

II: „Nic mě nenapadá. Baví mě, když je celý dětsák spolu.“

V: „To zní dobře. Je něco, co by ti mohlo pomoci v tomto tématu? Máš nějaký návrh na to, aby si se tu cítila líp?“

II: „No tak jako chtěla bych být na té skupině s tou kamarádkou a možná bych chtěla ještě toho psychologa v dětsáku. No a taky aby si vychovatelé neříkali všechno, protože oni si říkají všechno navzájem, co jim řeknem, takže jim nemůžu věřit.“

V: „Tak teď přejdeme teda na to 2. téma a to 2. téma se bude věnovat vlastně tomu jakým aktivitám se ráda věnuješ, co tě vlastně baví bude to o nějaký smysluplnosti života chceš se na něco ještě zeptat nebo něco dodat k tomu předešlému tématu?“

II: „Nic mě nenapadá... “

V: „Dobře, tak budeme pokračovat. Další téma se bude věnovat tomu, jaký je to tady v kolektivu, ve skupině s ostatními a jaký je to, když jsi doma. Takže první otázka je: Jak vypadá tvůj volný čas, když ho trávíš s ostatními?“

II: „Tak bavím se s tou kamarádkou. Koukáme na videa a tak... No a doma chodím ven s kamarádkama a prostě se spolu bavíme.“

V: „A na jaký videa třeba koukáte?“

II: „Tak na různý, ale třeba o make-upu a taky se navzájem malujem.“

V: „To zní fajn. A co s ostatními v kolektivu?“

II: „Tak bavíme se navzájem nebo se třeba díváme na televizi.“

V: „Jak se zapojuješ do skupinových aktivit v dětsáku?“

II: „Musím se zapojovat.“

V: *„Musíš?“*

II: *„Jo, musím. Nebaví mě to a nerada se zapojuju.“*

V: *„Aha... a co tě nebaví?“*

II: *„Nebaví mě ty hry, třeba opičí dráha, běhání a tak...“*

V: *„A je něco u čeho se ráda zapojuješ s ostatními?“*

II: *„Tak baví mě hrát třeba vybika, přehazka a někdy hrajeme volejbal a ten mě taky baví. Nebaví mě moc ty sportovní aktivity, který jsou tady hodně.“*

V: *„No a když zrovna nejsou sportovní aktivity tak se zapojiš dobrovolně?“*

II: *„Jo, baví mě, když jezdíme na výlety. Byli jsme třeba v Peci pod Sněžkou. Tam jsme byli celý týden. Nebo jsme třeba byli v Harrachově, a to mě bavilo.“*

V: *„To je super, že jezdíte takhle na pobyty. A co třeba kino?“*

II: *„Tam jezdíme málokdy, ale byli jsme třeba v divadle, a to bylo dobrý.“*

V: *„Jak trávíš ráda čas s ostatními?“*

II: *„Tak trávím ho ráda s ostatními v tělocvičně, když hrajem vybiku. Jinak si prostě s ostatními povídám. No a když jsem doma tak chodím ráda na procházky s rodinou.“*

V: *„A co třeba deskovky, hrajete?“*

II: *„Hrála bych, kdyby bylo s kým.“*

V: *„Vychovatelé je s vámi nehrají? Nebo třeba ostatní děti?“*

II: *„Vychovatelé je hrajou jenom s malejma dětma, a to mě nebaví. A doma je nehrajem, to spíš jen tak kecáme nebo koukáme na televizi.“*

V: *„Tak to chápu, že tě to nebaví.“*

V: *„A jak se cítíš v kolektivu při trávení volného času?“*

I1: „Dobře. Směju se. Při sportu mě to nebaví, to jsem znuděná a nesměju se. Občas se cítím smutně, protože chci domů. Ale v kině se cítím dobře a na těch pobytech je to fajn.“

V: „Je něco, co bys udělala jinak, aby ti tu bylo víc fajn?“

I1: „Bylo by mi víc fajn, kdybych byla na skupině s tou kamarádkou.“

V: „A napadá tě ještě něco?“

I1: „Ještě by se mohly změnit aktivity, pořád je to samý sport.“

V: „Dobře, tak budeme pokračovat. Zajímalo by mě, jak probíhá tvůj běžný den tady v dětském domově?“

I1: „No tak ráno prostě normálně vstanu. Vstávám tak v 7 h nebo v 7:30h podle toho, jestli se potřebuju namalovat nebo ne. Občas si dám snídani. Pak jdu normálně do školy ve škole mám svačinu. V 13 h jdem na oběd. Pak jdeme rovnou na byt. Tam si udělám úkoly, když nějaký mám. Pak jdem většinou ven, nebo jdem na vycházku, podle toho, jaký je počasí a jestli je potřeba něco dělat na zahradě. Pak máme taky společný aktivity ve skupině. Ted' chodíme často do tělocvičiny a hrajeme tam nějaký hry. V létě chodíme zase hodně ven a hrajeme hry společně na zahradě. Pak máme ještě svačinu. No a pak se dělaj úklidy a chystá se večere. Před večerí můžeme mít chvilku telefony. Pak máme ještě hodnocení dne. No a po něm můžeme být na telefonech nebo se koukáme na film.“

V: „To máte tedy hodně nabitý program. V kolik tak chodíte spát?“

I1: „No většinou máme večerku v 21 h a o vikendu ve 22 h, ale je to různý. Podle toho jakýho máme vychovatele.“

V: „Viš, co by mě zajímalo? Jak by vypadal tvůj ideální den v dětsáku?“

I1: „Nevim... „

V: „A když zavřeš oči a představíš si, že se ráno probudíš a celý den může být pod tebe, jak bys chtěla, aby vypadal? Klidně bys nemusela jít do školy, ale mohla bys dělat něco jiného. Nebo bys mohla jet třeba na výlet, prostě bys mohla cokoliv.“

II: „Tak šla bych do školy. No a když bych přišla ze školy, tak bych byla chvilku na telefonu a potom bych asi chtěla, abychom mohli jít do jiný skupiny. Já bych šla za tou kamarádkou.“

V: „To je hezký. A proč bys chtěla jít do školy? Spoustu lidí škola nebaví...“

II: „Mě škola baví a baví mě hlavně učení a je tam sranda.“

V: „A co tě ve škole baví nejvíc?“

II: „Nejvíc mě baví angličtina.“

V: „Tak to je super, že tě škola takhle baví. A vy nemůžete jít do jiný skupiny?“

II: „Občas můžem, ale ne vždycky, je to podle toho, co máme za program.“

V: „Aha, to jsem nevěděla. A jakým aktivitám se věnuješ ve svém volném čase?“

II: „Když jsem doma tak jdu ven s rodinou. A tady v dětsáku se bavím s ostatníma no a jinak jsem hodně na mobilu, většinou koukám na nějaký vtipný videa.“

V: „A ještě nějakým aktivitám se tu věnuješ ve svém volném čase?“

II: „V pondělí sportuju, chodím tady na sportovní kroužek. Taky mě baví kreslit a ráda zkouším nový věci.“

V: „To zní fajn. A jaký nový věci ráda zkoušíš?“

II: „Tak učila jsem se zpívat a taky hrát na klavír. To mě bavilo. Teď už ale nehraju, protože mě nemá kdo učit.“

V: „Tak to je škoda, že už se tomu nevěnuješ, když tě to bavilo... Baví tě aktivity, kterým se věnuješ v dětsáku?“

II: „Moc mě to nebaví. Dřív mě bavilo hrát na klavír.“

V: „A jak dlouho si na něj hrála?“

II: „Hrála jsem na něj asi 5 dní.“

V: „Jak bys zlepšila své aktivity tady v dětském domově, aby tě naplňovaly? Co bys chtěla změnit, aby tě to tady ve tvém volném čase víc bavilo?“

I1: „Furt je to stejný a nikdy se to nezmění. Pořád hrajeme nějaký hry a musíme sportovat. Chtěla bych, aby celý dětská hrál společně nějakou hru. Třeba nějakou dobrodružnou, kde bychom byli všichni společně. Hlavně bych chtěla být s tou kamarádkou na pokoji. A taky bych chtěla chodit na street dance, protože mě baví tancovat. Taky bych chtěla chodit na zpěv a naučit se hrát na klavír.“

V: „Tak toho je hodně, co bys chtěla změnit. Mohla bys to říct třeba sociální pracovníci, třeba byste společně něco vymyslely.“

I1: „To mě nenapadlo, zkusím se zeptat.“

V: „Tak super. Napadá tě ještě něco k tomu volnému času nebo můžeme přejít na další téma?“

I1: „Můžem na další.“

V: „Tak můžeme přejít na další téma. To se bude věnovat otázkám na jídlo a jak to tady s ním chodí. Takže první otázka... Můžeš mi popsat, jak vypadá tvé každodenní stravování tady v dětském domově? Klidně můžeš začít od snídaně.“

I1: „Tak snídám mezi 7-7:15 ale jen občas, pak mám v 9:30 svačimu ve škole. V 13 h jdeme na oběd no a mezi 17:30-18 h máme večeři a pak ve 20 h ještě druhou večeři. Jo, a ještě máme vlastně odpolední svačimu kolem 15-16 h.“

V: „Tak to je fajn, že máte takhle pravidelnou stravu. No a co tak nejčastěji jíš? Můžeš klidně začít zase od snídaně.“

I1: „No tak ke snídani si dám třeba lupínky s mlíkem, nebo nějaký pečivo. Ke svačině si dělám třeba rohlík s máslem a se salámem. Oběd máme v jídelně. Nejradši tam mám knedlíky s čímkoliv. No a k večeři si děláme špagety, chilli noc carne nebo třeba vajíčka. A k druhý večeři si dám třeba chleba s máslem nebo si dám zbytek od večeře. Ale můžeme jíst kdy chceme.“

V: „No a k té odpolední svačině si dáváš co?“

I1: „Nějaký jogurt. Mám ráda pribináček nebo Lipánka s rohlíkem.“

V: „To mám taky ráda. Jak to tady chodí s jídlem?“

I1: *„Můžeme si dát co a kdy chceme. Lednici máme normálně v kuchyni. No a přes týden máme obědy v jídelně a o víkendu si je připravujeme sami. Nemáme moc sladkostí, ale zase máme sladký pečivo. A ovoce a zeleninu máme furt.“*

V: *„A co máš třeba ráda ze zeleniny?“*

I1: *„Nejradši mám salátovou okurku.“*

V: *„Tu mám taky ráda. Jakým způsobem se zapojuješ při přípravě jídel?“*

I1: *„Tak ráno pomůžu ostatním připravit svačinu nebo snídani, když chtějí. O víkendu s ostatními vařím oběd, ale radi nám u toho vychovatelé.“*

V: *„To jsou hodní, že vám pomáhají a co třeba ráda vaříš k obědu?“*

I1: *„Ráda vařím brambory a řízek a baví mě vařit knedlíky, ale v tom vaření se střídáme.“*

V: *„Tak to je super, že tě to baví. A jak je to s večeří?“*

I1: *„Večeře vaříme společně podle jídelníčku.“*

V: *„Vy si děláte jídelníček?“*

I1: *„Každý týden si vymyslíme jídelníček a podle něj pak vaříme a nakupujeme Na nákup jedeme většinou celá skupina s vychovatelem, ale občas i sami, když je malý.“*

V: *„A jaké rituály týkající se jídla tu máte?“*

I1: *„Všichni obědváme společně, a ještě tu máme celkové hodnocení dne, ale až večer. Tam si říkáme, co se nám povedlo a kdo má jaký problém. Když má někdo narozeniny, tak děláme hostiny a oslavu.“*

V: *„Tak to je skvělý. Je něco, co bys chtěla v jídle či při jeho přípravě zlepšit? A jak bys to zlepšení chtěla udělat?“*

I1: *„Já jsem s tím, jak to funguje spokojená a nic bych neměnila.“*

V: *„Tak to je dobře, že jsi spokojená. To už byla moje poslední otázka. Tak bych ti chtěla moc poděkovat za ten rozhovor, protože mi to moc pomůže. Chceš se ještě na něco zeptat?“*

I1: „Nic mě nenapadá. Nemáte zač.“

V: „Chtěla bys, abych některé tvé nápady ke zlepšení řekla sociální pracovníci, nebo ji některé řekneš sama?“

I1: Řeknu jí to sama s tím tancováním a klavírem.“

V: „To je super rozhodnutí. Tak se měj hezky a ať se ti daří.“

I1: „Děkuju.“